

DAT EEN NIEUWE WERELD KOMEN ZAL

Huub Oosterhuis

De avond voor kerstmis

Lied van Simeon

En toen de tijd daarvoor gekomen was
droegen zij hem tot voor Gods Aangezicht
zoals in de Thora geschreven staat.
Daar stond een man, rechtvaardig, toegewijd -

hij wist dat hem de dood niet halen zou
voordat hij de messias had aanschouwd.
Hij nam hem in zijn armen, loofde God
en zong:

Nu, meester, doe uw dienstknecht gaan in vrede -
want mijn eigen ogen hebben gezien
dat het goed zal komen met deze wereld.

Licht is opgegaan in Betlehems velden,
licht der waarheid, ster oprijzend uit Jakob -
reiken zal het tot de grenzen der aarde.

En het zal geschieden dat daar kinderen
zien een flonk'ring aan de donkere hemel
en hun moeders roepen: 'Kijk dan, wie wenkt ons?'

En ooit zullen koningen en wijzen
over zee, met heel hun volk op schepen,
komen, om te wonen in ons midden.

En het zal geschieden dat wij leven
samen in gerechtigheid en vrede.
En dan zult Gij God zijn, Een in allen.

1.

'Over zee met heel hun volk op schepen' - daar, kijk, komen ze, over de wereldzeeën, nu nog in wrakke bootjes, ooit op zeekastelen; nu nog vluchtend, asielzoekend, ooit met alle schatten van hun cultuur beladen, om die te delen... zij hebben de kusten van Noord- en West- en Zuid-Europa uitverkoren. Het lied gaat in vervulling: *En ooit zullen koningen en wijzen / over zee met heel hun volk op schepen / komen om te wonen in ons midden.*

Naar schatting de helft van de huidige autochtone Nederlanders moet er niet aan denken, maar bijbelsprophetische dichters als Micha en Jesaja fantaseerden stoutmoedig over zo'n open veelkleurige samenleving. De strekking van hun liederen is: dat het ooit goed zal komen tussen al die volkeren die elkaar nu nog haten en vrezen; 'dat het goed zal komen met deze wereld'. Ooit zal ieder volk, ieder mens overal ter wereld welkom zijn -

*En het zal geschieden dat wij leven
samen, in gerechtigheid en vrede,
en dan zult Gij God zijn, Een in allen.*

God is nog niet God. 'God Ik zal er zijn', die van Abraham, Mozes, Jezus, die is pas God als wij mens geworden zijn, dat wil zeggen, als wij 'samen leven in gerechtigheid en vrede'. Dan pas zal hij God zijn, een in allen, alles in allen.

INHOUD

DAT EEN NIEUWE WERELD
KOMEN ZAL *De avond voor Kerstmis*
Huub Oosterhuis

Uit het boek Ezechiël (voortzetting)

EEN BOEK ETEN
Ezechiël 2:1-10; 3:1-17
Alex van Ligten

'HET EINDE KOMT'
Ezechiël 7:1-4.23-27
Alex van Heusden

OVERSPELIG JERUZALEM
Ezechiël 16:1-15.35-38.59v.62v.
Rinse Reeling Brouwer

EEN BETERE WERELD
Ezechiël 33:1-20
Ranfar Kouwijzer

FOUTE HERDERS,
GOEDE HERDER
Ezechiël 24:1-6.9-13
Johannes 9:39-10:16
Alex van Heusden

Jong geleerd: curriculum vitae
11 november
WAAR LIGGEN JE WORTELS?
Kees Kok

2 december
HOE WORD JE JEZELF?
Geeske Hovingh

WAAR DE TIJD BLIJFT (30.12)
Matteüs 2:1-18
Kees Kok

Mededeling Lieddag
KERSTLIED 2007

COLOFON

MAANDBRIEF VOOR LEERHUIS EN
LITURGIE

ISSN 1385 0326

Uitgave van de Stichting Leerhuis & Liturgie
(sinds 1980)

Eindredactie: Kees Kok

Redactie en administratieadres: Postbus 17268,
1001 JG Amsterdam; tel. (020) 6256940

leerhuis@leerhuisenliturgie.nl

www.leerhuisenliturgie.nl

Abonnementsprijs: € 22,50 per jaar;

Europa € 30,00; buiten Europa € 35,00.

Opzeggingen vóór 1 november van het lopende jaar.

Giro 395505 tnv Stg. Leerhuis en Liturgie
Voor België: Postgiro 000-1699184-35

2.

Ik heb van de fantasieën van Micha en Jesaja één lied gemaakt en dat aan Simeon in de mond gelegd – Simeon, die geestgedrevene in het heiligdom van Jeruzalem, die het kind Jezus even mag vasthouden, en aan het zingen slaat over bevrijding en licht voor alle volkeren (Lukas 2:25-32). In dat tafereel wordt uitgebeeld dat Jezus zijn zielskracht en inspiratie en hoop ontvangt van Israëls profetische traditie. Simeon zingt op hem in, zoals wij inzingen op onze kinderen als wij ze dopen, ‘vrede voor jou’.

‘Bevrijding en licht voor alle volkeren’: als Jezus zelf aan zijn prediking begint, noemt hij dat ‘het koninkrijk van God’. ‘De tijd is vol, het koninkrijk van God dichtbij. Keer je leven om’ (Marcus 1:15).

In die dagen zuchtten Israël en alle volkeren onder de tirannie van goddelijke Romeinse keizers. Jezus’ omgekeerde leven eindigt aan een Romeinse martelpaal.

Maar zijn volgelingen, zijn ekklesia, hebben vastgehouden aan dat koninkrijk-van-God visioen, door Paulus, hun eerste woordvoerder, beschreven als een wereld zonder scheidsmuren en dodelijke tegenstellingen, een samenleving van gelijkwaardige mensen, de verzoening van alle volkeren met elkaar.

En zo leerden zij, die eerstelingen, leven in de geest van Jezus, die zijn hun messias noemden, de eerstgeborene van een nieuwe wereld.

Zo is zij begonnen, die messiaanse beweging, die nu ‘het christendom’ wordt genoemd. Zo is het begonnen, in die dagen.

3.

Achttien, negentien, twintig was ik, rooms-katholiek. De bijbel? Nooit gelezen - wel iets over gehoord. Je had het Nieuwe Testament. Dat ging over Jezus. Er was ook een Oud Testament, dat was van de Joden. Dat ging over de eeuwen vóór Jezus. Over Abraham en Mozes en de profeten die hem voorspeld hadden, dat hij zou komen. En toen hij gekomen was, begon het. Wat begon er toen? Het licht ging aan, het christendom begon, de katholieke kerk, de paus en de bisschoppen, het priesterschap en dat Jezus in de hostie was. En dat je God moest dienen om in de hemel te komen, en dus regelmatig moest biechten, en bidden tot de maagd en moeder Gods Maria.

Daar kwam, in meer of minder woorden, het rooms-katholieke verhaal op neer, begin vijftiger jaren van de twintigste eeuw. De protestanten vertelden het verhaal een beetje anders, zonder hostie en Maria, maar ook voor hen was het Oude Testament toch vooral voorspelling, ‘voorzegging’ van Jezus Gristus.

Hoe zijn wij op andere gedachten gekomen, katholieken én protestanten, op andere gedachten vooral over dat zo genoemde ‘Oude Testament’?

4.

Wij waren kinderen van de Tweede Wereldoorlog - kinderen ten tijde van de Jodenmoord. Toen die verschrikking tot ons bewustzijn doordrong, halverwege de vijftiger jaren - dat dat gebeurd was in het ‘christelijke’ Europa -, was dat voor velen het einde van het verhaal.

Het zijn ‘overlevenden’ geweest, joodse leermeesters en Schriftgeleerden, die ons verlangen wekten naar een ander verhaal. In leerhuizen, en in boeken die op de onderste plank van onze theologische bibliotheken stonden weggestopt, ontdekten wij een ander verhaal: het oorspronkelijke

profetische visioen van een wereld zonder scheidsmuren, en wij gingen begrijpen dat Jezus de sleutelwoorden van zijn joodse traditie aan ons doorgegeven heeft.

Nieuwe oorlogen, armoede en onrecht wereldwijd, én toenemende feitenkennis, televisiebeelden, riepen ons op tot gewetensonderzoek en gewetenshervorming. En tot een nieuwe lezing en interpretatie van het Aloude en het Nieuwe Testament. En zo kon het geschieden dat katholieken en protestanten samen het profetisch-messiaanse visioen gingen herkennen als hun gemeenschappelijke toekomst én hun allereerste begin.

5.

Er is sindsdien een liturgie gegroeid waarin het andere verhaal gezongen wordt, en in het ‘ritueel van brood en wijn’ verkondigd. Wij zoeken beelden en melodieën die het verlangen in ons oproepen en levend houden ‘dat een nieuwe wereld komen zal waar brood genoeg’ - wij geven die hoop niet op - vaak met de moed der wanhoop geven wij de hoop niet op -

*Dat een nieuwe wereld komen zal waar
brood genoeg en water stroomt voor allen -*

6.

Inge Pool, kwam meer dan twintig jaar in onze diensten. Zij is een van de zeven die dit jaar in ons midden zijn gestorven. Zij zou op 27 november achtenveertig jaar zijn geworden, zij stierf op 1 november.

In een van onze laatste gesprekken kwam die ‘nieuwe wereld’-tekst van Jesaja voorbij: ‘Geen kinderen zullen daar sterven, oude mensen maken hun dagen vol, en jonge mensen zullen daar pas op hun honderdste sterven’ (Jesaja 65:20).

Dat ga jij niet meemaken, Inge. Nee, maar ik heb deelgehad aan de hoop - en nog. ‘Hij zal uw ziel bewaren’, die psalmwoorden moesten boven haar doodsbericht. Je ziel, dat is waarmee je kijkt en zoekt en hoopt en twijfelt en niet weet en toch - wat je handen doet doen en je voeten doet gaan, dat is je ziel - je oogopslag en het licht in je, dat is je ziel.

‘Hij zal je ziel bewaren’ - en zo, in leven en sterven moge het zijn voor ons allen.

Kerstlied 2007

**Dat een nieuwe wereld komen zal
waar brood genoeg -
en water stroomt voor allen.**

**Daar bouwen wij veilige buurten
wonen dooreen in wijken van vrede
in schaduw van bomen.**

**Geen kinderen zullen daar sterven,
oude mensen maken hun dagen vol
en jonge mensen zullen daar pas
op hun honderdste sterven.
Wij zullen niet voor de leegte zwoegen
geen kinderen baren voor de verschrikking.**

**De wolf en het lam
zullen weiden tezamen:
wij leren de oorlog af.**

**Dat een nieuwe wereld komen zal
waar brood genoeg -
en water stroomt voor allen.**

(zie ook blz 20)

WE LEZEN UIT HET BOEK EZECHIËL

Wij bevinden ons in een reeks diensten-toespraken over de ballingschap van Israël aan Babels stromen. 'Het geschiedde in het dertigste jaar': zo begint het boek Ezechiël. Het dertigste jaar ná het jaar 621, toen koning Josia de thoragodsdiensdienst weer invoerde en de tempel in Jeruzalem zuiverde van vreemde goden- en godinnenbeelden. Daarom is volgens priesterlijke overleveringen binnen de joodse traditie het jaar 621 het jaar 1, het nieuwe begin. In het jaar 597 werd Ezechiël met veertigduizend anderen, heel de elite van Jeruzalem en Judea, gedeporteerd naar Babel, godverlaten zootje - gedumt in een vreemde wereld. Ezechiël zou in het jaar 621 geboren zijn, uit een priestergeklacht. Hij is in 'het dertigste jaar' dus zelf ook dertig, even oud als Jezus van Nazaret toen die geroepen werd, vanuit een 'geopende hemel'.

In de bijbel zelf wordt Israël beleefd en beschreven als 'deel van het geheel', heel deze wereld in het klein. Wat zich in Israël afspeelt aan recht en onrecht, speelt zich overal af en is van alle tijden.

Als dat zo is, moet het mogelijk zijn iets van ons eigen bestaan en onze eigen wereld te herkennen in het verhaal over Ezechiël, die zich de vraag stelde of de geest van God werkt in de geschiedenis van zijn dagen. En zo, oog in oog met dit uitheemse, fascinerende boek, stel ik ons de vraag: werkt de geest van God in onze dagen of zijn wij ook een godverlaten zootje in een uithoek van het heelal - zijn wij met al onze discussies over onze Nederlandse identiteit, misschien 'een verloren land' aan het worden?

Huib Oosterhuis

EEN BOEK ETEN

Alex van Ligten

Lezing uit het boek Ezechiël

Ezechiël 2 vers 1-10; 3 vers 1-17

Hij sprak tot mij:

Mensenkind, sta op je voeten,
dan zal ik spreken met jou.

Toen terwijl hij tot mij sprak,
kwam in mij de geest

en deed mij staan op mijn voeten.

En ik hoorde hem die tot mij sprak.

Hij sprak tot mij:

Mensenkind, ik zend jou tot de kinderen van Israël,
tot de volksstammen van de opstandigen
die tegen mij in opstand zijn gekomen -
zij en hun vaders hebben misdaan tegen mij,
tot op deze dag, déze.

De zonen, star hun gezicht en hard hun hart -
ik zend jou naar hen.

Dan spreek jij tot hen:

'Zo spreekt mijn heer JHWH' -

en zij, of zij nu horen of niet,

want zij zijn huize opstand -

zij zullen weten dat er een profeet is in hun midden.

En jij, mensenkind, vrees hen niet,

vrees niet hun woorden.

Ook al omringen jou brandnetels en doornen

en zit je tussen de schorpioenen -

vrees niet hun woorden,

raak niet ontsteld van hun gezicht
want zij zijn huize opstand.

Mijn woorden zul jij spreken tot hen,

of zij nu horen of niet

want zij zijn opstandig.

Maar jij, mensenkind,

hoor wat ik spreek tot jou:

wees niet opstandig zoals huize opstand,

spier je mond open en eet wat ik jou geef.

Ik zag en zie: een hand uitgestrekt naar mij,

en zie, in die hand een boekrol.

Hij rolde haar open voor mijn aangezicht,

op voor- en achterkant was zij beschreven

en wat daar geschreven stond:

klaagzangen, zuchten en weegeroep.

Hij sprak tot mij:

Mensenkind, wat je vind, eet dat.

Eet deze rol en ga,

spreek tot het huis van Israël.

Ik opende mijn mond en hij gaf mij deze rol te eten.

Hij sprak tot mij:

Mensenkind, voed je lijf en vul je buik met deze rol

die ik jou geef.

Ik at haar en in mijn mond werd zij zoet als honing.

Hij sprak tot mij:

Mensenkind, ga, kom naar het huis van Israël

en spreek tot hen mijn woorden.

Jij wordt niet gezonden naar een volk met vreemde taal

en zware tong,

maar naar het huis van Israël;

niet naar vele volkeren met vreemde taal en zware tong

wier woorden jij niet horen kunt

- zond ik jou naar hen, zij zouden horen naar jou -

maar het huis van Israël:

zij zijn niet van plan naar jou te horen

omdat ze niet van plan zijn naar mij te horen.

Want heel het huis van Israël,

hard hun voorhoofd en star hun hart.

Zie, ik maak jouw aangezicht

even hard als hun aangezicht

en jouw voorhoofd even star als hun voorhoofd,

als diamant, harder dan een rots,

zal ik je voorhoofd maken.

Vrees hen niet, raak niet ontsteld van hun aangezicht

want zij zijn huize opstand.

Hij sprak tot mij:

Mensenkind, al mijn woorden die ik spreek tot jou,

neem ze op met je hart,

hoor ze met je oren.

Ga dan, kom bij de ballingen, bij de kinderen van je volk,

spreek tot hen en zeg hen:

'Zo spreekt mijn heer JHWH' -

of zij nu horen of niet.

De geest tilde mij op,

achter mij hoorde ik het geluid van een grote aardbeving:

Gezegend het overwicht van JHWH vanuit zijn plaats.

Het geluid van de vleugels van de levenden

- vrouw en zuster die elkaar kusten -

en het geluid van de raderen naast hen:

het was het geluid van een grote aardbeving.

De geest tilde mij op en nam mij mee.

Ik ging, bitter in de gloed van mijn geest,

de hand van JHWH lag hard op mij.

Ik kwam bij de ballingen van Tel-Aviv

die zaten bij de rivier de Kebar.

Waar zij zaten, daar ging ik zitten.

Zeven dagen zat ik daar, stom geslagen, in hun midden.

En het geschiedde na verloop van zeven dagen:

het woord van JHWH geschiedde aan mij:

Mensenkind, ik maak jou tot wachter

voor het huis van Israël.

Sterke God

Een mens uit zijn land verdreven. In ballingschap. Een Jood in Babylon. Geen sterke man. GóD is sterk, luidt zijn naam: Jechezqel, Ezechiël.

Is God sterk? Daar is niets van te merken. Ze zijn uit hun land weggehaald. Hun stad is verwoest. Horen en zien is ze vergaan. Hun tempel is verdwenen, de plek waar hun God was. Die God lijkt weg te zijn. Maar al is horen en zien ze vergaan, Ezechiël hoort een stem. En ziet toekomst. Daarom lezen we zijn woorden. Meer dan 2500 jaar lang zijn ze overgeschreven, doorgegeven. Dat hebben ze meer dan twee millennia niet voor niks gedaan, maar omdat die woorden belangrijk zijn. Voor ons. Om de stem te horen. Om toekomst te zien.

Tegen de hardheid

Hier is een profeet die als geen ander beeldende taal gebruikt. Zijn woorden zijn visioenen, voorstellingen. De ontrouw van Israël beschrijft hij in een grote gelijkenis over een arend en een veld met zaailingen en planten (Ezechiël 17:1-10). Assyrië wordt met een machtige boom vergeleken (31:2-9), zo uitvoerig en kleurrijk dat Homerus erbij verbleekt. Hij spreekt in zijn oordeels- (14:17.19.21) en zijn heilvisioenen (36:11) over 'mens en dier'.

Dus: een beeldend schrijver met veel aandacht voor de natuur. De verleiding is groot om hem vandaag met witte manen en een krachtige, slepende stentorstem van een waddeneiland te laten komen.

Maar dan zonder het clowneske wat Wolkers had. Want op veel gevoel voor humor kun je Ezechiël niet betrappen. Er valt ook weinig te lachen, daar in Babylon. Niet dat de situatie dat onmogelijk maakte, want juist in de verdrukking bloeien de sterkste grappen, maar daar in Babylon was iets vreemds aan de hand. Je hoort het in wat gelezen is: over de ballingen wordt niet gesproken als een groepje onrechte zielenpieten, maar als mensen 'hard van voorhoofd en star van hart'.

Ezechiël moet tot ze spreken 'of zij nu horen of niet'. Weerspanning tegen hun God zijn ze, 'Huize Opstand' worden ze genoemd. We horen niet hoe dat zich manifesteert, maar aangeduid wordt hier zeker dat het slachtofferschap, het vreemdheid zijn, mensen niet noodzakelijkerwijs aardig maakt, niet zachter of begripvoller. Mensen kunnen erdoor verharderen, verstarren.

En dat neemt niet weg dat ze toch moeten horen, naar de woorden die zeggen wat er nu gedaan moet worden, naar de woorden ook die zeggen wat er komen zal. Dat de smaad zal worden weggenomen, dat de bergen en heuvels, beekbeddingen en dalen getuigen zullen zijn van het groeien en bloeien van mens en dier, dat al datgene wat dor en doods is, bezielt en begeesterd zal worden (36-37). God vertrapt de patsters, de proleten die bestaan van geweld en onderdrukking. 'Dan zullen de inwoners van de steden van Israël uitgaan en de brand steken in het wapentuig' (39:9). Exit geweld, weg met de wapens.

Geloven die ballingen in Babel dat? Geloof jij dat? Die ballingen hebben hun zinnen allang gezet op een beetje aangepast leven, je nergens wat van aantrekken, zorgen dat je uit de problemen blijft. Je zinnen zetten op wat binnen handbereik ligt, een draaglijk leven, welvarend worden. En zo het visioen verraden, jezelf verdoven.

Voor de ballingen in Babel was God een voorbij stadium, de notie 'God' was achtergebleven onder de puinhopen van Jeruzalem. Het verwees naar iets van vroeger, van voorgoed voorbij. Maar of ze het horen willen of niet, dit moet ze gezegd worden: 'Zij zullen weten dat ik, 'Ik zal er zijn', hun God ben, zowel wanneer ik hen in ballingschap wegvoer

onder de volken, als wanneer ik hen weer in hun eigen land verzamel, zonder dat Ik iemand van hen daarginds achterlaat' (40:28).

In de diepte

Dit is de grote en geheel nieuwe ervaring in de dagen van Ezechiël: dat begrip 'God' dat je altijd gekoppeld had aan de plek waar je woonde, aan een heiligdom in een mooie stad, aan eeuwige bescherming voor het kwaad, en zo dus ook aan iets onveranderlijks, dat begrip blijkt zich opnieuw, in een heel nieuwe vorm, voor te doen als je ver van huis bent, in de diepte (Psalm 130), op het dieptepunt van je bestaan. Als er niets of niemand meer is, of de moeite waard lijkt, dan klinkt er 'Ik zal er zijn', zo sterk dat je het hoort als 'Ik ben er'. 'Ik ben er, zowel in de ballingschap, als wanneer ik hen terugvoer.'

Die God, die is waar wij zijn. Of hij er ook echt is, of wij dat ervaren, is een tweede, maar als hij ergens is, dan is hij niet ver weg, niet altijd ergens anders. Maar bij ons.

De kus

Wij lezen een gedeelte uit de profetie dat nog deel uitmaakt van wat in het eerste hoofdstuk staat, het 'roepingsvisioen', met natuurgeweld, onbenoembare levende wezens met mensen- en dierengezichten, een vreemde machine op wielen, ontzagwekkend ijskristal. En als de camera van het visioen verder inzoomt, 'een gestalte als van een mens'. En dan de Stem, die zegt: 'Mensenkind.' Aan het einde van het visioen komen de al eerder genoemde 'levende wezens' weer even terug: er is het geluid van hun vleugels die elkaar raken - zó zeggen wij dat en zo wordt het in de regel vertaald. Maar u hoorde andere regels, letterlijk vertaalde: 'het geluid van hun vleugels - vrouw en zuster kussen elkaar.' Dat werkwoord staat er, kussen, en die vrouw en haar zuster zijn Hebreeuws idioom om bij vrouwelijke woorden 'elkaar' te zeggen. De vleugelen kussen elkaar, zoals gerechtigheid en vrede het doen in de psalm waarin God toegezongen wordt dat hij Israël goedgunstig is geweest. Dat heeft met elkaar te maken, dat verwijst naar elkaar, die teksten uit Ezechiël en Psalm 85, die kussen elkaar hier ook. Ik associeer natuurlijk maar een eind weg, maar met 'kussen' mag dat.

Een boekrol eten

God is sterk, betekent de naam van de profeet. Ik niet, moet Ezechiël vaak daarbij hebben gedacht: 'Ik ging, bitter in de gloed van mijn geest, de hand van JHWH lag hard op mij.' Maar al is hij zelf niet sterk, zijn maag is het wel. 'Ik opende mijn mond en hij gaf mij de boekrol te eten.' Dat is de eerste keer dat de profeet zijn mond opent en dat is nog duidelijk niet om zich te uiten. Hij moet eerst innen. Wat betekent het eten van die boekrol? Is het een zinnebeeld van de thora die hij in zich moet opnemen? Het staat er gelukkig duidelijk bij: wat er geschreven stond, waren klaagzangen, zuchten en wegeroep. De profeet moet zich eigen maken wat de reden is dat God zich tot zijn volk richt. We kennen die reden uit de Thoratekst: 'Gezien heb ik, gezien, de verdrukking van mijn volk dat in Egypte is, hun schreeuw heb ik gehoord voor hun drijvers, ik weet hun lijden' (Exodus 3:7). 'God hoorde hun gehuil, God gedacht zijn verbond met Abraham, Izaäk en Jakob, God zag de kinderen van Israël, en God wist' (Exodus 2:24v).

God weet wat in mensen omgaat. Achter de façade van hardheid en starheid, van volhouden dat het wel goed met je gaat, hoort hij de klacht, de zucht, ach en wee. En wie wil spreken tot dit volk, moet daar deel aan hebben. Niet vanuit

de hoogte tot hen spreken, de wedstrijd niet vanuit de skybox bekijken, maar zelf meespelen.

'Ik kwam bij de ballingen van Tel-Aviv.' 'Heuvel van korenaren', 'lenteheuvel' betekent die naam. Naar die heuvel is in 1909 de nieuwe woonwijk bij Jaffa genoemd, die later de eigenlijke hoofdstad van Israël zou worden, de plaats waar de vrijheid je altijd sterker tegemoet komt geuren dan waar ook in Israël. 'Niet te vergelijken met Jeruzalem,' schrijft Amos Oz (in *Een verhaal van liefde en duisternis*, 2004). In zijn jeugd was Tel Aviv: de zee, kracht, vitaliteit, nieuw leven. Het licht in Tel-Aviv verschilde van het licht in Jeruzalem en zelfs de wetten van de zwaartekracht waren er anders. 'In Tel-Aviv liep je anders, je maakte zweefsprongetjes, zoals Neil Armstrong op de maan. Bij ons in Jeruzalem liep je altijd een beetje zoals bij een begrafenis, of zoals je loopt wanneer je te laat binnenkomt bij een concert.'

Wachter

Maar op de plaats die de naamdraagster is van het Tel-Aviv aan de Middellandse Zee is de zwaartekracht in Ezechiëls dagen nog hevig. 'Waar zij zaten, daar ging ik zitten. Zeven dagen zat ik daar, stomgeslagen in hun midden.' Dan wordt hij geroepen wachter te zijn voor het huis van Israël. De profielschets van de wachter beluisteren we in Psalm 130, 'Uit de diepten': wie op wacht staat, ziet uit naar het morgenlicht. Dat is de taak van de profeet. Profeten voorspellen niks. Ze zien uit. In diepe duisternis zien ze uit naar het licht van de morgen. Ze hebben deel aan, zijn lotgenoot van degenen tot wie ze moeten spreken. Het zou niet gek zijn als wij dat ter harte nemen in alle contacten in het groot en het klein. Dus bijvoorbeeld niet tegen mensen in nood zeggen: 'Weet je wat jij moet doen...?' Dus bijvoorbeeld niet als aanzwengelaars van multicultidiscussies je West-Europese, postchristelijke gelijk op tafel leggen en vervolgens je verholen eisen dumpen bij mensen die om geen andere reden naar dit beschamende land zijn gekomen dan om ademruimte en veiligheid voor hun kinderen te vinden. Dus ook niet als zelfbenoemde cultuurdrager of -draagster je zelfingenomenheid uren in de wind laten stinken. Dus zeker niet uit stemmenwinstbejag angst en onzekerheid zaaien onder kwetsbare, al meermalen weggeschopte mensen. Dat die schaamteloosheid in alle stemhokken van dit land zal worden afgestraft. Omdat we niet blijven wat we nu zijn, 'een' in de woorden van publicist/programmamaker Menno van der Veen (in zijn column in *nrc-next*, 16 oktober 2007), 'in zichzelf gekeerd land van koopzieke xenofoben.'

Ignobel

En niet alleen het land is in zichzelf gekeerd, onze hele westerse samenleving vertoont die neiging. Aan de belangrijkste wetenschappelijke en humanitaire prijs die wij kennen, de Nobelprijs, kun je dat aflezen. Die voor de vrede, tja, dat is dit jaar ook een prijs voor iets wat opeens een westerse vraagstuk is geworden. Al Gore hoefde de bewoners langs de kusten van de Indische Oceaan geen bewustwording bij te brengen, want daar overstroomt de boel al jaren. Maar nu het noordwestelijke deel van de wereld zich bewust wordt van mogelijke problemen, wordt het tot wereldvraagstuk nummer een uitgeroepen. Het in zichzelf gekeerde bleek van de week echter nog veel sterker bij de toekenning van de Nobelprijs voor de economie. Dit jaar gaat die naar geleerde heren die een methode hebben ontwikkeld die geheel en al ten dienste staat van verkopers. Hoe kom je meer over je klanten te weten - dat werk. 'De bekendste economische

toepassing van de ideeën van de drie Nobelprijswinnaars is in veilingen,' jubelde de krant afgelopen week (ook *nrc-next*, 16 oktober 2007). De kopers willen niet direct zeggen hoe hoog ze willen gaan. 'De verkoper moet daarom een slimme manier verzinnen om de kopers tegen elkaar uit te spelen. Bij de veiling van telecomfrequenties hebben overheden bijvoorbeeld goed naar deze theorie gekeken - met een mooie opbrengst als resultaat.'

Laten we positief blijven: wat fijn dat uit deze krantentekst blijkt dat overheden wel eens ergens goed naar kijken! En nog meer positiefs: laten we heel hard hopen dat prijzenswaardige economie nog eens gaat slaan op economische theorieën die betekenen dat de honger en de armoede in de praktijk effectief kunnen worden bestreden. Dat soort economische zaken zijn in het verleden trouwens meer dan eens met een Nobelprijs beloond, vorig jaar nog kreeg Muhammad Yunus er een met zijn Grameen Bank, voor het microkredietensysteem in Bangladesh. Maar dit jaar is er die kant niet uitgekeken. Hoge opbrengsten voor zenderfrequenties en angst voor hoog water langs de Noordzee, dat is nu het belangrijkste.

Wat voor ons geldt

Wat is dat toch altijd, die neiging om tegen van alles en nog wat te fulmineren? Want ik kan nog moeiteloos doorgaan. Veel meer moeite kost het om niet alleen maar om me heen te slaan en al het foute buiten mij te benoemen, maar ook te erkennen dat ik het tegen mezelf heb, tegen de neiging in me om alles wat zich voordoet, alle kansen die er zijn, zo op mezelf te betrekken dat anderen er niet meer aan te pas komen. Want dat is de beweging die gaande is, die er altijd al is, dat we alles wat voor iedereen bestemd is, op onszelf betrekken en naar onszelf toehalen. Terwijl het boek waaruit wij lezen, en waaruit wij zouden moeten leven, de omgekeerde beweging vertoont: alles wat over dit ene volk, het bijbelse Israël, gezegd wordt, geldt voor alle mensen. En wat deze ene gestalte in de profetie overkomt, geldt, overgezet in onze omstandigheden, voor ieder van ons: Dat je aangesproken wordt met 'mensenkind', op je voeten gezet wordt om te gaan. Dat je het boek eet van de klaagzangen en de zuchten, dus dat je je inleeft in en meeleeft met de mensen die niets hebben dan hun roep om hulp. Dat de geest van deze God, 'Ik ben met je', je optilt op het geluid van kussende vleugels. Dat je stom geslagen wachten moet tot het moment van spreken daar is. Dat je weet dat je een wachter bent die uitziet naar de morgen, dat wil zeggen: dat je als een mens met onstuitbare hoop op de barricade klimt voor recht en gerechtigheid, voor waarachtige vrede. Dat jouw ziel op God wacht, meer nog dan wachters op de morgen (Psalm 130:6).

In geen mensenhart opgekomen

'Liefde, zegt Gij, is te doen.' 'Is 't te doen? Natuurlijk niet. Want natuurlijk, naar de natuur, gaat alles volgens het recht van de sterkste. En daar is liefde een uitermate onnatuurlijk gebeuren in, zeker als ze samen moet gaan met geduld en vergeving, en haar toepassing moet vinden in toewijding en bereidheid om te delen. Vandaar dat de Schriften, in hun grote wijsheid, niet vertellen hoe al dat moois in ons opkomt, als er maar een beroep wordt gedaan op ons betere ik. Vandaar dat de wijsheid van deze oude boeken zegt: 'Wat in geen mensenhart was opgekomen...' (1 Korintiërs 2:9) En dat ze, als alle verlangens naar heilheid en gerechtigheid waarheid

worden in één kind uit dat ene volk, stamelen dat hij geboren is uit den hoge, dat God hem verwekt heeft, als eens adam, de mens.

Daarom: 'Dat wij leven wat geleefd moet. Dat wij doen wat moet gedaan: recht voor ieder menskind.'

Voor dat recht voor ieder menskind, al die mensen in de marge van het bestaan, is heel wat kracht tot inleven in en meeleven met nodig. Er zijn, in de terminologie van de profetie, nog heel wat boeken te eten. Het is niet anders. Maar het wordt wel anders. Want Jechezqel - God is sterk. Zo moge het zijn.

Amsterdamse Studentenekklisia, zondag 21 oktober 2007

'HET EINDE KOMT'

Alex van Heusden

Lezing uit het boek Ezechiël

Ezechiël 7 vers 1-4

Het woord van JHWH geschiedde aan mij:

Jij, menskind, zo spreekt mijn heer, JHWH, tot de akkergrond van Israël:

'Einde! Het einde komt over de vier hoeken van het land, nu komt voor jou het einde.

Mijn toorn zend ik jou tegemoet, ik zal jou richten volgens je wegen, ik verhaal op jou al je gruweldaden.

Mijn oog zal jou niet ontzien, medelijden heb ik niet - ik verhaal op jou al je wegen, je gruweldaden zijn midden in je.

Weten zult gij dat ik het ben, JHWH.'

Vervolg uit het boek Ezechiël

Ezechiël 7 vers 23-27

Zo spreekt mijn heer, JHWH:

'Maak de kettingen gereed want het land is vol van een bloedig gericht en de stad is vol geweld.

Ik laat de wreedste volkeren komen, zij zullen hun huizen in bezit nemen. Hun verheven kracht zal ik tot staan brengen, hun heiligdommen worden ontwijfd.

Dan komt de grote beklemming: zij zoeken vrede, maar er is geen vrede.

Ramp na ramp zal komen, gerucht volgt op gerucht:

dus zoeken ze een visioen bij een profeet als het onderricht van de priester is verdwenen en de oudsten geen wijze raad meer hebben.

De koning rouwt, de grootvorst kleedt zich in verwildering, de handen van het landvolk raken verlamd van verbijstering.

Volgens hun eigen weg zal ik doen met hen, volgens hun eigen gericht zal ik hen richten.

Weten zullen zij dat ik het ben, JHWH.'

'Einde! Het einde komt over de vier hoeken van het land.' Het land zal compleet ten onder gaan en in Jeruzalem, stad en heiligdom, zal geen steen op de andere blijven. Nergens elders

in de joodse Schrift wordt zo ondubbelzinnig het einde aangekondigd.

'Zo spreekt mijn heer, JHWH: "Ramp na ramp, zie, het komt. Er komt een einde. Het einde komt"' (Ezechiël 7:5v). Bij monde van Ezechiël, de priester-profeet, laat Israëls God geen misverstand bestaan over wat geschieden zal: het einde komt en geen inwoner van het land zal daaraan kunnen ontsnappen. 'Alle handen worden slap en het water loopt langs hun knieën' (7:17). Anders gezegd: de mensen doen het in hun broek van angst en ontzetting.

Het is het vijfde jaar van de ballingschap aan de stromen van Babel, het huidige Irak. Ze zijn daar met meer dan tienduizend, de bovenlaag van het volk, de elite, weggesleept uit Jeruzalem: koning Jojakin en zijn gevolg, de priesters, zeventuizend soldaten, duizend smeden voor de wapenindustrie, de slotenmakers ter beveiliging van paleizen, schatkamers en heiligdommen. De allerarmsten van het volk zijn achtergebleven en moeten maar zien hoe ze het redden, zonder leiders en zonder economische infrastructuur (2 Koningen 24:14-16).

De priester Ezechiël, dertig jaar jong, is een van de weggevoerden. In overweldigende en moeilijk te duiden visioenen ontvangt Ezechiël zijn profetische opdracht en verkrijgt hij inzicht in de loop van de geschiedenis. Hem wordt te verstaan gegeven dat een samenleving die is gegrondvest op uitbuiting en achterstelling van mensen, die het sterke vereert en het zwakke veracht, geen recht van bestaan heeft en daarom verloren gaat. Wat Israël is overkomen, ondergang en ballingschap, zo wordt Ezechiël geleerd, moet worden beschouwd als een straf, als gevolg van eigen schuld. Zo gaat het als je niet volhardt in de stem die jou vraagt je naaste mens te eerbiedigen. Zo gaat het als je die stem inruilt voor de goden van de status-quo, de gevestigde orde van macht en bezit waar alleen tronen zijn gereserveerd voor hen die het hebben gemaakt.

Ezechiël wordt aangesteld tot 'wachter voor Israël' (Ezechiël 3:17). Een wachter staat op een stadspoort of een toren, hij ziet uit over het land en waarschuwt als er gevaar dreigt, als vreemde troepen naderen. De wachter Ezechiël ziet uit naar het woord van JHWH, zijn heer-en-god. Hij moet de woorden die hij hoort, bewaken, dat wil zeggen: hij moet ze doorgeven aan zijn volksgenoten in ballingschap, ze helpen te komen tot loutering, tot inzicht omtrent hun oorsprong en bestemming, wat ze moeten doen in dit leven.

Daar zit Ezechiël, tussen de ballingen, in een kolonie genaamd Tel-Aviv, 'Lenteheuvel' (3:15) - een naam waaruit optimisme spreekt. Er wordt gezaaid en er wordt geoogst, al vijf jaar lang. Ze wonen in huizen en niemand lijdt gebrek. Ze zijn ontheemd, weggesleept, maar ze leven niet als vluchtelingen in Darfur. En de hoop op terugkeer is niet helemaal vervlogen, want hun stad, Jeruzalem, staat nog recht overeind.

Ezechiël ontvangt van de geest, de adem van zijn heer-en-god, de opdracht zich op te sluiten in zijn huis. Daar moet hij zich vastbinden zodat hij niet naar buiten kan. Zijn tong wordt vastgekleefd aan zijn verhemelte. Hij mag niet meer zelf spreken, enkel als JHWH het woord tot hem richt, wordt zijn mond geopend en moet hij zeggen tot zijn volksgenoten: 'Zo spreekt mijn heer JHWH' (3:24-27). Alleen als spreekbuis van zijn heer-en-god mag Ezechiël in de openbaarheid treden. Voor de rest: vastgebonden stilzwijgen.

Hoewel, niet helemaal. Behalve spreken, uitsluitend namens Israëls God, moet Ezechiël af en toe een toneelstukje opvoeren, als 'teken voor het huis van Israël' (4:3). Zo moet

hij een baksteen nemen en daarin een stad graveren: Jeruzalem. Dan toont hij zijn talent als modelbouwer: hij bouwt een miniatuurschans, een wal, plaatst legerkampen, stormrammen. Resultaat: een maquette van een belegerd Jeruzalem. Vervolgens zet hij een ijzeren bakplaat tussen hemzelf en de stad: er is geen kans op ontkomen voor de belegerde inwoners van Jeruzalem. Daar laat Ezechiël het niet bij. In opdracht van zijn heer-en-god slaat hij zichzelf in touwen en driehonderdnegentig dagen ligt hij op zijn linkerzij voor de maquette - het getal van de jaren van Israëls ongerechtigheid. Al die dagen houdt hij zich in leven door brood te eten in de vorm van gerstekoeken die hij, weer in opdracht, moet bakken op uitwerpselen van mensen - teken van de staat van onreinheid waarin het volk verkeert. 'Drek van des mensen afgang', heeft hier de Statenvertaling. Maar dat gaat Ezechiël te ver. Als priester is hij gebonden aan reinheidsvoorschriften. Daar heeft zijn heer-en-god begrip voor en hij doet een concessie: het brood wordt gebakken op uitwerpselen van een rund, een *kosjer* dier. Uitwerpselen. Keurig woord. Kun je in de kerk nog net zeggen. Maar als je de tekst in het Hebreeuws leest... Plastische taal. In De Naardense Bijbel kun je lezen hoe plastisch: 'Jou geef ik runderkeutels in plaats van mensendrollen, dat je dáárop je brood kunt klaarmaken' (4:15).

Wat moet de profeet een bekijks hebben gehad. Maar wat een bizarre, surrealistische voorstelling. 'Een goede publiciteitsstunt,' oordeelt Meir Shalev, de Israëlische schrijver (*De bijbel nu*, blz. 187). 'We kunnen gerust aannemen,' schrijft hij, 'dat de profeet, die vastgebonden voor zijn maquette van het belegerde Jeruzalem lag te smullen van zijn vreemde chocoladekoeken, een trekpleister werd voor een nieuwsgierig publiek. Dat genoot weliswaar gratis van een komische voorstelling, maar kreeg bij dezelfde gelegenheid Ezechiëls profetieën te horen.'

Daar was het Ezechiël, preciezer: zijn heer-en-god, om te doen. Een zo groot mogelijk publiek lokken om te horen: 'Zo spreekt mijn heer, JHWH.' En dan komen die onheilspellende woorden, als een mokerslag: 'Einde! Het einde komt.' De hamerslag in het slotdeel van Mahlers zesde symfonie. En nog een: 'Het einde komt.' En dan: 'Mijn toorn zend ik jou tegemoet. (...) Mijn oog zal jou niet ontzien, medelijden heb ik niet.' Daar is hij, ten voeten uit, de God der wrake, hij die vergelding zoekt, onverbiddelijk. Woede, toorn, gramschap - als giftige pijlen schiet hij zijn aanklachten af op zijn mensen, nog wel op het volk waarmee hij een verbond gesloten heeft voor altijd en eeuwig.

Moeilijk te verstaan, voor ons? Heel moeilijk te verstaan. Wij geven de voorkeur aan die liefhebbende vader of moeder die ons opzoekt, zijn aangezicht tot ons richt, haar ogen tot ons wendt, woorden van vertroosting spreekt en eindeloos geduld heeft met ons. 'Godheid, erbarmend en genadig, lankmoedig en overvloeiend van vriendschap en trouw...' - zo, met die naam, heeft hij zich aan Mozes bekend gemaakt (Exodus 34:6v).

Het verhaal van de bijbel houdt vast aan beide: 'God erbarmend' én 'God in zijn woede'. Niet alleen in zijn erbarmen, ook in zijn woede wordt de bijbelse God aan ons ten voorbeeld gesteld. Die woede heeft het karakter van een politiek oordeel over hoe het toegaat in deze wereld. Zeg niet dat het wel meevalt, want het valt niet mee, wat mensen aangedaan wordt door mensen; en door een politiek en economisch systeem dat enkelen ten goede komt, maar ten koste van zo vele anderen. Dáártegen richt zich de woede van

de bijbelse God die de keerzijde is van zijn erbarmen jegens de slachtoffers - al die mensen die volkomen onnodig de hongerdood sterven of omkomen in geweldsconflicten en oorlogen. 'Zijn wij geworden, deze wereld' - zó zijn wij geworden.

Het einde komt - zegt Israëls God bij monde van Ezechiël. Als je die woorden uit hun context licht, die van een politiek oordeel, en dan op je in laat werken, krijgen ze een heel andere klank en betekenis. Wij weten dat vroeg of laat het einde komt, wij stervelingen. Dat ons leven eindig is - eens houdt het op. We hopen op een zachte dood, zonder lijden, maar hoe het zal gaan, als het zo ver is - niemand kan het zeggen. En dat we in vrede zullen sterven, na het leven ten volle te hebben geleefd. Jan Wolkers at twee laatste boterhammen met jam en zei: 'Nu is het genoeg.' Als je nu weet dat het einde nabij is, omdat je dodelijk ziek bent - hoe ga je daarmee om? Dat zal voor ieder mens anders zijn. Maar gezegend ben je, als je in je laatste uren verzoend bent met jezelf, met hoe je geleefd hebt - én verzoend bent met de mensen dicht om je heen, je geliefden. In vertrouwen op hem over wie geschreven staat dat hij 'nooit varen laat het werk van zijn handen'.

Amsterdamse Studenteneklesia, zondag 28 oktober 2007

OVERSPELIG JERUZALEM

Rinse Reeling Brouwer

Lezing uit het boek Ezechiël

Ezechiël 16 vers 1-15.35-38.59v.62v

Het woord van JHWH geschiedde aan mij:

Menskind, doe Jeruzalem haar gruweldaden kennen.

Jij zult zeggen:

'Zo spreekt mijn heer, JHWH, tot Jeruzalem:

'Van oorsprong en geboorte ben je uit het land van de Kanaäniet, je vader is de Amoriet, je moeder een Chittiet.

Jouw geboorte:

op de dag dat je werd gebaard, werd je navelstreng niet afgesneden en werd je niet met water schoongewassen en niet gezouten met zout en niet in doeken gewikkeld.

Geen oog heeft naar jou omgezien om een van deze dingen voor jou te doen, uit medelijden met jou.

Jij werd op het veld geworpen

uit afschuw over jouw leven

op de dag van je geboorte.

Ik kwam voorbij en zag jou, hoe jij trappelde in je bloed.

Ik sprak tot jou, in je bloed: "Leef."

Ik sprak tot jou: "In je bloed, leef."

Wasdom gaf ik jou als wat opkomt uit het veld.

Je groeide op en je werd groot,

je kwam tot rijpheid:

je borsten werden stevig en je kreeg schaamhaar, maar je was nog helemaal naakt.

Ik kwam voorbij en zag jou

en zie: jouw tijd was aangebroken, tijd om te minnen.

Ik spreidde mijn vleugels over jou uit,

ik bedekte je naaktheid,
ik zwoer jou een eed,
ik kwam in een verbond met jou”
- uitspraak van mijn heer, JHWH -
“jij werd de mijne.
Ik waste je met water,
ik spoelde je bloed van je af,
ik zalfde je met olie.
Ik kleedde je in veelkleurig weefwerk,
ik schoeide je met ramshuid,
ik omwond je met linnen
en hulde je in zijde.
Ik sierde je met sieraden:
ik gaf jou armbanden om je armen
en een halsketting om je hals.
Ik gaf jou een ring aan je neus en hangers aan je oren
en een schitterende kroon op je hoofd.
Jij werd gesierd met goud en zilver,
je kleding was linnen, zijde en veelkleurig weefsel.
Je at bloem, honing en olie.
Je werd heel, heel mooi,
een kandidaat voor het koningschap.
Je maakte naam onder de volkeren door je schoonheid
want die was volmaakt door mijn glans
die ik op jou had gelegd” -
uitspraak van mijn heer, JHWH.

“Maar je kreeg verbeelding door je schoonheid,
je gebruikte je naam om de hoer uit te hangen,
je gaf je over aan hoererij met eenieder die voorbijkwam,
wie het ook was.”

Daarom, hoer, hoor het woord van JHWH.
Zo spreekt mijn heer, JHWH:
‘Omdat je je schaamteloos uitleverde aan je minnaar
en met hem hoereerde,
omdat je je naaktheid toonde
en vanwege alle drekgoden van je gruweldaden
en vanwege het bloed van je zonen die jij hen gaf,
zie, daarom zal ik jouw minnaars bijeenbrengen,
allen die jou lekker vonden,
allen die jij aantrok,
allen die jij afstootte -
ik zal ze rondom jou bijeenbrengen,
ik ontbloot jou voor hen,
zij zullen je zien in heel je naaktheid.
Ik zal rechtspreken over jou volgens de rechtsregels
die gelden voor overspelige vrouwen
en voor vrouwen die bloed vergieten.
Dan geef ik jou over
aan de bloedwraak van gloeiende toorn en jaloezie.’

Zo spreekt mijn heer, JHWH:
‘Ik doe met jou zoals jij gedaan hebt
toen jij, brekend het verbond, de vervloeking verachtte.
Maar ik zal gedenken mijn verbond met jou
in de dagen van je jeugd,
ik zal doen opstaan voor jou een verbond voor altijd.
(...)
Ik zal doen opstaan mijn verbond met jou
en jij zult erkennen dat ik het ben, JHWH.
Opdat jij, dit indachtig, je zo zult schamen
dat je, vanwege je schande, je mond nooit meer
opendoet
als ik voor jou verzoening heb bewerkt
voor alles wat jij gedaan hebt’ -
uitspraak van mijn heer, JHWH.

1.
Al enige zondagen achtereen is het in dit huis wennen,
misschien ook wel ergeren aan die vreemde beelden van de
profeet - priester-profeet? - Ezechiël. Vandaag is de beeldtaal
wel helemaal excessief. Wij horen van een prachtige vrouw
die haar lichaam - en daarmee zichzelf - prostitueert.
Pornografía, dat was in de antieke wereld: ‘het levensverhaal
van een hoer’. Zo gedefinieerd (maar misschien niet alleen
maar zó), kun je onze tekst ‘pornografisch’ noemen. Het is
niet voor niets dat de rabbijnen het verbieden om dit
hoofdstuk als profetenlezing (*haftara*) te lezen in de
samenkomsten van de synagoge. Want het zinnebeeld van
Israël als overspelige vrouw, ja, dat kennen Hosea of Jeremia
ook en dat kán misschien nog, maar dit spreken over de
aangetaste lichamelijke van niemand minder dan de
‘dochter van Sion’, gaat dat niet te ver? Wat doen we eigenlijk
als we deze tekst in onze samenkomst wel degelijk hardop
horen en bespreken?

2.
Het begint als een sprookje (Ezechiël 16:3vv). Er was eens
een meisje dat geboren werd in een harde wereld. Haar vader
een Amoriet, haar moeder een Chittiet. Allebei heidens, zij het
van vader- en moederszijde van verschillende stam. Wat doet
dat er toe? Uit zichzelf hoort zij niet bij hem die haar vond.
Niet naar afkomst hoort ze in het bijbelverhaal thuis, alleen
naar toekomst. Maar dat is voor ons, Germanen en
aanverwanten, weinig anders. Haar heidense wereld nu was
een harde, wrede wereld. Een kind dat niet gewenst was,
eenvoudigweg te veel, als ballast ‘verafschuwd’ zelfs, werd
gedumpt op het veld. Zeg er maar eens iets tegen, als de nood
die tot zulke daden leidt, jouw nood niet is. Het babylijfje:
vies, ongewassen, navelstreng er nog aan, onverzorgd,
trappelend in het bloed van de baarmoeder - reddeloos
verloren was het. En bovendien, vooral vanwege dat bloed,
zoals we dat plegen te vertalen, ‘onrein’ (Leviticus 12), zeker
in de ogen van een priesterzoon iets om afstand tegenover te
bewaren. Maar toch, daar is - dé naam, in dit hoofdstuk - de
grote Voorbijganger. ‘Ik kwam voorbij.’ Ik zag, ik zag óm
naar jou, ik had medelijden met jou, ik sprak tot jou, daar
spartelend in je geboortebloed: ‘Leef toch, blijf toch leven!’
De vondeling gevonden. Een eenvoudige daad tegen de
wreedheid. Wat Nietzsche ook mag schelden op de laffe
quasi-deugd van het medelijden: zoiets gebeurt toch maar, en
de herinnering aan zulke daden van medelijden, overal waar
die gebeuren, houden wij hoog.
En dan nog een keer een inzet (vs 7vv). Een vervolg op het
voorafgaande, maar tegelijk - volgens de regels van de oude
vertelkunst - een hernemen ervan. Hetzelfde meisje, nu als
adolescente. Wat een prachtig lijf, dit lijf van een rijpende
vrouw! De profeet nodigt ons uit met hem naar haar te kijken,
voor een moment de blik van een voyeur aan te nemen. Kijk
toch eens, die prille vruchtbaarheid, als het gewas van het veld
in de vroege lente, die borsten, het schaamhaar. Het is
allemaal zo maar openbaar voor de beschouwer, want ook nu
(nu nog, nu weer) is die meid helemaal naakt, kwetsbaar, bijna
zo jong al een publiek figuur. Maar opnieuw is daar de
Voorbijganger. Hij zegt: het is jouw tijd, tijd om te minnen, en
hij spreidt zijn vleugels uit, als Boaz over Rut (3:9; vgl. 2:12),
bedekt haar en - merkwaardig politieke uitdrukking in een
overwegend erotische passage - sluit een ‘verbond’ met haar:
een huwelijk als bescherming tegen de toegreep op dit
prachtige lijf door wie dan ook. Het verbond: ‘Ik ben er voor
jou, jij bent de mijne’ (de ongelijkheid van de sterkere en de
zwakkere is in de formulering ingebouwd).

Daarop verschijnt de minnaar ook als de zorgzame (vs 9vv). Hij doet wat je met een vervuilde vondeling doet - wassen, bloed afspoelen, zalven, alles tegen de vuilheid en de onreinheid - en dan meteen ook wat je aan je geliefde doet: het lichaam bedekken met vele geschenken, en zo de naaktheid en kwetsbaarheid omzetten in de schittering en de schoonheid van een stralende verschijning, weerglans in die beminde, zoals ze daar staat, van de glans van de minnaar zelf. Als je, zoals een waarlijk orthodoxe Jood en in deze stad ooit een man als professor Palache, de hele Hebreeuwse bijbel uit je hoofd kent, dan valt je meteen op waar hier de woorden aan doen herinneren, waarmee de sieraden en versieringen voor de vrouw zijn aangeduid. De ramsvellen waarmee zij gekleed wordt dienen bijvoorbeeld elders alleen om de woning van JHWH in de woestijn mee te bedekken (Exodus 25:5). Of: het weefwerk en het linnen dienen voor de gordijnen in diezelfde Woning en voor de klederen van de priesters (Exodus 26:36). Dat is veelzeggend. Voor Ezechiël is de stad Jeruzalem bovenal belichaamd in dit ene: de Woning die zich in haar bevindt, daar waar JHWH wil wonen bij zijn volk. De band van deze God met deze stad vindt hier een concentratiepunt. Hier is de schepping hersteld, hier is het leven vervuld van schoonheid en erbarmen. De *misjkan*, de 'Woning', dat is God aanwezig bij zijn volk, het volk thuis bij zijn God, als teken van waar het allemaal om begonnen is. JHWH *is* weliswaar geen man, maar hij *speelt* hier dan toch wel de echtgenoot, en de stad *is* geen vrouw maar ze is verbeeld als vrouw - en die verbeelding is toch wel zo sterk dat ze nauwelijks voor een andere inwisselbaar lijkt, en ze heeft haar kracht ook bewezen de eeuwen door. Je komt er als lezer moeilijk onderuit, onder de kracht die uitgaat van deze voorstelling van Jeruzalem als vondeling die het met haar lichaamspracht dankzij deze Minnaar kon brengen tot bijna koninklijke waardigheid.

3.

'Maar jij kreeg verbeelding', 'je gaf je over aan hoeretri met eenieder die voorbijkwam' (vs 15). Er zijn dus meer voorbijgangers dan deze Ene. Het probleem daarvan wordt in de directe aanspraak niet bij hen gelegd, maar bij háár. Zij is de overspelige. Zij is, het woord klinkt, bij herhaling, de hoer (vs 35vv) die - zo heet het in een niet gelezen vers onverbloemd - 'haar benen spreidt voor elke voorbijganger' (vs 25). Je voelt de (hetero-)mannelijke angst bij de schoonheid van het lichaam van de vrouw: als die schoonheid er voor mij is, zal die dan ook niet ter beschikking komen te staan aan die ander, die anderen? In haar naaktheid stond zij immers van het begin af aan te kijk, leek ze publiek beschikbaar. En ja hoor, ze stélt zich daadwerkelijk beschikbaar, 'schaamteloos'. Er zijn - in de conclusie die we vernemen uit een overgeslagen tekstgedeelte - tenminste drie verwijten, of drie dimensies aan het ene verwijt tegen haar (vs 36).

Het eerste: 'je hebt je uitgeleverd' aan je minnaar(s). Dat is de politieke analyse waar het hier in de voorgaande weken ook al over is gegaan. Jeruzalem zocht andere bondgenoten, en verliet daarmee naar de visie van de profeten het verbond met JHWH. Egyptenaren, Assyriërs, Chaldeeën/Babyloniërs, ze komen allemaal voorbij (vs 26-28), in de gedaante van hoerenlopers, naar wie Jeruzalem graag lonkt. De kritiek hierop valt niet los te maken van de hartstocht van de profeten voor de handhaving van de thora, dus van de gerechtigheid, die, in hun ogen, door verward te raken in de internationale politiek verloren zou gaan. Het is ons allerminst onbekend: een beetje gerechtigheid in een uithoek op aarde, gaat dat niet verloren in het geweld van de globale

ontwikkeling, die zoiets niet toestaat? Onthouding, afzijdigheid, het lijkt een remedie. Later, in een heel andere tijd, zullen de apostelen menen dat dit niet vol te houden valt en er een andere strategie nodig is. Maar zolang Israël woonde op het land was dit de inzet van de profetische beweging - die het zou afleggen, met jammerlijke gevolgen.

Tweede dimensie: je hebt je overgegeven aan je 'dregoden'. Met het verbond met andere politieke entiteiten ging de invoering van andere goden samen. De profeet ziet hoe de schone vrouw Jeruzalem uit de geweldige cadeaus die ze van haar Minnaar kreeg, zelf zich die goden maakte (vs 16-19). De gewaden die voor de woning van JHWH waren bestemd, spreidde ze uit op offerhoogten voor zulke goden, uit de gouden en zilveren sieraden die ze ontvangen had, smeedde ze manlijke godenbeelden, en de voorzieningen als bloem, honing en olie, etenswaren voor de offermaaltijden in de tempel, offerde zij aan hen. Voor Ezechiël en de andere profeten staat daarbij een wezenlijke vraag op het spel. Het is niet: ofwel offeren aan de ene, toevallig de eigen, nationale God, of aan een met anderen gedeelde godheid. Maar het is: óf een goddelijke Woning bij de mensen, dat lastige woordje 'god' als aanduiding voor de onvoorwaardelijke inzet voor de goede schepping, en het 'wonen' van deze God, die niet is als de goden, als het perspectief van die schepping, óf de gaven van de schepping als eigenlijk ondergeschikt aan hogere doelen, hogere belangen, krachten die offers vragen en die daarvoor mensen aan zich ondergeschikt maken. Zijn we er om achterna te lopen wat we zelf gecreëerd hebben en waar wij vroeg of laat aan verslaafd zullen raken, of zijn we er om in een wereld van menselijkheid te kunnen wonen? De derde dimensie illustreert dit laatste alternatief met een harde toespitsing: 'Bloed van je zonen heb je hen gegeven' (vgl. vs 20v). Je bracht offers aan de Moloch, de alles verslindende god van oorlog, geweld en bloedvergieten. Waarom brengen moeders hun eerstgeborenen naar deze godheid toe? Waarom laten zij toe dat hun zonen het krijgsgeweld tegemoet gaan, voor het vaderland of, dat klinkt ons nu mooier toe, voor de mensenrechten? Waarom zijn zij niet allen als die ene moeder van die ene Amerikaanse soldaat in Irak die haar tent opsloeg voor de deur van Georg W. Bush, uit aanhoudend protest?

4.

Op dit overspel nu, in al zijn dimensies, en als consequentie ervan, volgt de volstreekte verloedering. Heel wat minnaars heeft de hoer Jeruzalem aan zich voorbij zien gaan, maar de stemming van hen allen slaat om en keert zich tegen haar. Samen rukken ze op, komen samen in een samenspanning tegen haar (vs 38). Ezechiël vult het realistisch in, 'veristisch' zou ik bijna zeggen: ze omsingelen haar om haar te stenigen, om haar met hun zwaarden te doorsteken, om haar huizen te verbranden in vuur (vs 40v). Haar einde is zo als het einde van de stad Jeruzalem, dat Ezechiël voorziet, doorziet, in zijn dagen van verre zal zien geschieden. Maar hij geeft zijn beeld niet op: de ondergang van Jeruzalem door de hand van Nebukadnezar en zijn bondgenoten gebeurt 'volgens de rechtsregels die gelden voor overspelige vrouwen en vrouwen die bloed vergieten'. Het is naar wat er in de Thora geschreven staat, wat te doen met overspeligen, vrouwen onder hen in het bijzonder (Leviticus 20:10, Deuteronomium 20:21-24, voor het verbranden Genesis 38:24). Als hun gedrag is ontmaskerd, is de voltrekking van het vonnis onafwendbaar. Zo verloopt deze *pornografia*, dit 'levensverhaal van een hoer', geheel conform het genre. Velen verslinden dagelijks de wonderbaarlijke opgave en de daarop volgende

sensationele ondergang van sterren als Paris Hilton of Britney Spears, voor de ontwikkelden is er een figuur als die van Lulu, in de opera van Alban Berg naar teksten van Franz Wedekind - dit laatste geschreven en verklankt met meer erbarmen trouwens dan onze profeet lijkt te kunnen opbrengen. Het einde van de 'publieke vrouw' in deze *story* is erger dan het begin. Ze begon in naaktheid, want kwetsbaarheid, ze eindigt in een naaktheid (vs 37 slot) die tot de meest afgrijselijke kwetsuur blijkt uit te nodigen. Ze begint als aan haar lot overgelaten zuigeling, trappelend in het bloed van de baarmoeder, ze gaat ten onder in een orgie van bloedvergieten.

Maar het is niet alleen háár verhaal. Het is ook het verhaal van de eerste Voorbijganger, die haar vond, die haar beminde, die haar kleedde en met zich in een verbond opnam. De profeet suggereert duidelijk dat deze Minnaar niet afwezig is, in het onafwendbare lot dat zijn geliefde treft. 'Ik zal jouw minnaars bijeenbrengen', 'Ik zal rechtspreken over jou', 'Ik geef jou over aan de bloedwraak van gloeiende toorn en jaloezie'. We kunnen meteen al blijven haken bij dit laatste woordje: 'jaloezie'. De eerste minnaar is jaloers op alle andere minnaars die op hem volgen. Dat is zeker een kant van de zaak. We denken aan het gebod: niet voor andere goden bukken, 'want ik, JHWH, ben een jaloerse God' (Exodus 20:5). Is dat niet een beetje primitief, kun je vragen? Hoort een echte God niet boven zulke menselijke passies te staan? De meeste theologen van de oude kerk meenden dat al. En onlangs las ik ook Henk Abma schrijven: we moeten deze notie in de Schriften maar als 'uitgestelde betekenis' opvatten, iets waar we zo, zoals het er staat, niet meer aan willen, maar waarvan ons misschien ooit nog enige zin zal worden geopenbaard. Daar zit iets in, al blijft ook staan dat de passie van deze God een passie voor de gerechtigheid is, voor de goede schepping, en dat we die toch ook niet gedooft zouden willen zien, of gesmoord in louter uitstel. Maar de vragen beperken zich niet tot de kwestie van de jaloezie van JHWH, maar kunnen ook breder getrokken worden. En dat is zijn algehele betrokkenheid in de afloop van deze levensgeschiedenis van een hoer. Haar neergang voltrekt zich in onze tekst immers niet als autonoom voortrollend proces waar hij buiten zou staan. En dat zou, vanuit de logica van het verhaal, ook eigenlijk niet kunnen. Immers, hij heeft gezegd: 'Jij werd de mijne' (vs 8). Haar lichaam is het lichaam waaraan hij zich verbonden heeft. Nogmaals: haar lichaam is dat van de stad, maar vooral dat van de Woning waar hij onder zijn volk wil wonen, tot teken aan en tot belofte voor heel de schepping. Daarmee is haar lichaam ook zijn lichaam waarvan hij kan zeggen: 'Dit is mijn lichaam...' En nu is dit lichaam geschonden, verminkt, bloedend naar alle zijden en vooral ook (het gaat immers om de Woning, de tempel) 'besmet', onrein, bezoedeld, onaanraakbaar geworden. Daarom kan hij niet blijven op deze plaats, omdat de plaats door alle hoerij tot een niet-plek is geworden, een groot taboe, een 'gruwel', zo horen we enkele malen (vs 2.36). Haar einde, de steniging van haar als overspelige, moet zo ook het einde zijn van hem, de Voorbijganger, voor zover hij zijn tent had opgeslagen in haar lichaam.

5.

En nu hebben we ten slotte ook nog een aantal regels gelezen uit de afsluiting van ons hoofdstuk. U weet al van de opbouw van het boek Ezechiël als geheel. Het eerste grote hoofdstuk eindigt in hoofdstuk 24 met de aankondiging van Jeruzalems val - opmerkelijk genoeg ingeluid door de plotselinge dood van de vrouw van de profeet (Ezechiël 24:18) -, het derde

grote hoofdstuk zet in met het bericht van de daadwerkelijke val van Jeruzalem (Ezechiël 33), om te vervolgen met woorden van een komende ontsmetting van het land (Ezechiël 36) en van een nieuwe tempel (Ezechiël 40-48). Deze opbouw van het boek als geheel nu wordt weerspiegeld in de opbouw van het hoofdstuk waaruit vandaag gelezen is. Dit eindigt, ondanks alle ontrouw en verbondsbreuk van de kant van het aangesproken Jeruzalem (vs 59), niettemin met woorden van toekomst. 'Ik zal gedenken mijn verbond met jou, in de dagen van je jeugd, ik zal doen opstaan voor jou een verbond voor altijd' (vs 60), want - refrein in het hele boek - 'jij zult weten dat ik het ben, JHWH, opdat jij, dit indachtig, zult zijn' (vs 62) - jij dus van jouw kant ook op jouw wijze het verbond uit je jeugd zult gedenken. Wat gebeurt hier dan? Waarop loopt dit dan uit? Een mooi slot, omdat we met de ondergang nu eenmaal niet kunnen eindigen? Een moraal van het verhaal, zoals in Mozarts *Don Giovanni*, omdat een hellevaart nu eenmaal geen passend slot vormt? Zeker, dat ook. Maar we moeten ook nog wel wat nauwkeuriger toezien. Wat er van de kant van JHWH gebeuren zal, dat heet hier: 'verzoenen'. 'Ik zal dan voor jou verzoening hebben bewerkt voor alles wat jij gedaan hebt' (vs. 63). Het woord dat hier gebruikt wordt, *k-p-r*, komen we telkens tegen in het derde van de boeken van de Thora, het boek Leviticus, over wat gebruikelijk is in de Woning van JHWH bij de zijnen. Het is een rituele handeling, wellicht zoets als 'bedekken', in elk geval: ontsmetten, de 'onreinheid' ongedaan maken, het lichaam weer herstellen in een staat waarin het voor het aangezicht van de Voorbijganger verschijnen kan. Aan de bloedschande van zijn beminde maakt JHWH zelf dus een einde. En wat betekent dat dan voor die beminde zelf? Hoe is zij er dan aan toe? Is alle overspel, valse coalitie, afgodendienst, kinderofferpraktijk zo maar vergeten, wordt dan zo maar 'bedekt' in de zin van 'toegedekt'? Nee, zo gemakkelijk stelt de profeet zich dat niet voor: 'Je zult je zo schamen dat je, vanwege je schande, je mond nooit meer opendoet', horen we hem zeggen. Het klinkt als de beruchte praktijk waar de apostel aan herinnert: 'De vrouw zal zwijgen in de ekklesia' (1 Korintiërs 14:34 - een opmerkelijke parallel voor het rabbijnse verbod op voorlezing van Ezechiël 16, waarvan ik sprak). Ja, welke vrouw? En waarom? En in welke omstandigheden? Zij, in deze samenhang, van wie JHWH gezegd heeft: jij bent de mijne, jij bent mijn lichaam, en van wie het lichaam is geschonden, verminkt, besmet. Het 'zwijgen' is een hoogst geladen liturgisch signaal: wij *weten* dat wij de afgoden hebben gediend. 'Wir sind in die Irre gegangen,' zeiden de besten in de Duitse kerk in 1947. Geen 'eeuwig' zwijgen, maar een situationeel zwijgen met betrekking tot het besef van de eigen medeplichtigheid aan de catastrofe. Ik las bij een Amerikaanse exegete de suggestie: de profeet Ezechiël, namens zijn God, was zó bang voor het bloeden van het vrouwenlijf, dat hij verderop in zijn boek wel de tempel laat ontsmetten en in glorie hersteld ziet, maar de vrouw als gestalte niet meer laat terugkomen. Dat zou wel een bedenkelijk gegeven zijn. Maar ik haast me eraan toe te voegen dat, als dit bij de profeet al zo is, binnen het geheel van de Schriften dan toch de Johannes van het laatste bijbelboek hem op dit punt grondig heeft gecorrigeerd. Daar daalt immers het Nieuwe Jeruzalem neer, de 'bruid', het meisje van zijn eerste liefde. 'Een een tempel zag ik in haar niet, want JHWH is haar tempel' (Openbaring 22:22). Zo moge het zijn.

Amsterdamse Studenteneklesia, 4 november 2007

EEN BETERE WERELD ...

Ranfar Kouwijzer

Lezing uit het boek Ezechiël

Ezechiël 33 vers 1-20

Het woord van JHWH geschiedde aan mij:

Mensenkind, spreek het woord tot de kinderen van jouw volk en zeg hen:
'Een land - laat ik een zwaard daarover komen, dan nemen zij, het landvolk, één man uit hun midden en maken hem tot wachter voor hen.
Ziet hij het zwaard komen over het land, dan blaast hij op de sjofer en waarschuwt zo het volk.
Hooft de hoorder de stem van de sjofer, maar hij laat zich niet waarschuwen, dan komt een zwaard en grijpt hem - zijn bloed zal zijn op zijn hoofd.
De stem van de sjofer heeft hij gehoord, maar hij liet zich niet waarschuwen - zijn bloed zal zijn op hem;
had hij zich laten waarschuwen, dan was zijn leven behouden.
De wachter - als hij het zwaard ziet komen en hij blaast niet op de sjofer en het volk wordt niet gewaarschuwd, komt dan het zwaard en grijpt uit hen een levende ziel - vanwege zijn eigen ongerechtigheid wordt hij gegrepen, maar zijn bloed eis ik op uit de hand van de wachter.'

Jij, mensenzoon, ik maak jou tot wachter voor het huis van Israël.
Hoor jij een woord uit mijn mond, dan waarschuw jij hen namens mij.
Zeg ik tot de misdadiger: 'Misdadiger, sterven zul jij, sterven!' - en jij spreekt geen woord om die misdadiger te waarschuwen voor zijn weg - hij zal sterven, de misdadiger, vanwege zijn eigen ongerechtigheid, maar zijn bloed zal ik opvragen uit jouw hand.
Jij - heb jij een misdadiger gewaarschuwd voor zijn weg, om daarvan terug te keren, en hij keert niet terug van zijn weg, vanwege zijn eigen ongerechtigheid zal hij sterven, maar jij hebt je leven gered.

Jij, mensenzoon, zeg tot het huis van Israël:
'Zo hebben jullie gesproken: "Omdat onze overtredingen en zonden op ons zijn en wij daardoor wegwijnen - hoe blijven we in leven?"'
Zeg hen:
'Zowaar ik leef' - uitspraak van mijn heer JHWH - 'Heb ik ooit behagen in de dood van de misdadiger? Maar wel daarin dat de misdadiger terugkeert van zijn weg en leeft.
Keer, keer terug van jullie misdadige wegen. Waarom sterven, huis van Israël?'

Jij, mensenzoon, zeg tot de kinderen van jouw volk:
'De gerechtigheid van de gerechte zal hem niet redden op de dag dat hij een misdaad begaat.
De misdaad van de misdadiger zal hem niet doen struikelen op de dag dat hij terugkeert van zijn misdaad; maar de gerechte zal door zijn gerechtigheid niet kunnen leven

op de dag dat hij een misdaad begaat.
Zeg ik tot de gerechte: "Leef!" - hij zal leven; maar waant hij zich zeker door zijn gerechtigheid en doet hij onrecht, dan wordt aan al zijn gerechtigheid niet meer gedacht - vanwege het onrecht dat hij gedaan heeft, zal hij sterven.
Zeg ik tot de misdadiger: "Sterven zul jij, sterven!" - en hij keert terug van zijn zonde en hij doet recht en gerechtigheid: hij geeft een pand terug, die misdadiger, hij vergoedt wat hij gestolen heeft, hij gaat volgens de voorschriften ten leven zonder onrecht te doen - leven zal hij, leven, sterven zal hij niet.
Al zijn zonden die hij gezondigd heeft, zullen hem niet worden toegedacht. Recht en gerechtigheid doet hij, leven zal hij, leven.'
Zeggen de kinderen van jouw volk: 'De weg van "mijn heer" is onberekenbaar' - zij, hún weg is onberekenbaar.
Keert een gerechte terug van zijn gerechtigheid en doet hij onrecht, dan zal hij daarom sterven.
Keert een misdadiger terug van zijn misdaad en doet hij recht en gerechtigheid, dan zal hij daarom leven.
Jullie zeggen: 'De weg van "mijn heer" is onberekenbaar' - ieder volgens zijn wegen zal ik recht doen wedervaren over jullie, huis van Israël.

Hij heeft ongelijk gekregen, die Brit die voorspelde dat er deze maand een superstorm zou woeden. De onheilsprofeet bleek een koffiedikkijker. Dat dachten we natuurlijk al die tijd al, maar toch had het wel iets: zo'n griezilverhaal. We hebben het er allemaal met elkaar over gehad. En het is ook heerlijk binnen zitten, nu alles er nog staat en we niet zijn overstroomd.

Doemscenario's hoor ik al zo lang ik leef. De Derde Wereldoorlog zou uitbreken; door zure regen zouden alle bomen doodgaan; het gat in de ozonlaag zou iedereen kanker bezorgen; de kerk zou in het jaar 2000 de deuren kunnen sluiten; het was niet de vraag óf Amsterdam door een terroristische aanslag getroffen zou worden, maar wanneer; door opwarming zou de zeespiegel stijgen... - en we zijn er nog steeds! Nam ik vroeger als kind ramp voor ramp serieus, piekerend in mijn bedje, de gelatenheid heeft me inmiddels danig in zijn greep. 'Ach - het zal zo'n vaart wel niet lopen.' Je raakt immuun voor alle waarschuwingen. En wie een baan heeft en een vast inkomen, relativeert een stuk makkelijker. Eén auto minder zal ook wel geen zoden aan de dijk zetten.

Naar de profeten in Israël is ook niet geluisterd. Wij lezen ballingschapverhalen. Verhalen van het volk gedeporteerd naar Irak. Weg van huis en haard: experiment heilig land mislukt. Jarenlang is er geprofeteerd: dit land gaat naar de Filistijnen - er is geen onderlinge solidariteit en dan haal je de bodem onder deze samenleving vandaan. Als je mini-Egypte gaat spelen met loonpiramides en uitpuilende voorraadschuren - dan is dit geen veelbelovend land. Jullie politiek-maatschappelijke organisatie - jullie sociale vangnet -, dat is bepalend voor je voortbestaan. Vergeet je de wet van Mozes, ruil je JHWH in voor de afgod van het zelfbehoud, dan heb je in dit land geen toekomst. Zo voorzegd, zo gegaan. De elite is weggevoerd en de stad is in puin gelegd. De profeten

hebben hun punt gescoord: de storm is gekomen en heeft alles weggevaagd.

Niet dat een profeet gelukkig is met zijn gelijk. Een beetje profeet hoort natuurlijk dat hij het mis heeft. Zijn spreken is waarschuwen. Een wachter is hij. Zijn functie is mensen om te keren; er voor te zorgen dat ze hun weg veranderen zolang het nog kan. Een profeet spreekt niet opdat het gebeurt, maar opdat het niet gebeurt! Maar het volk is hard van hart. Zolang het kan ontkennen ze de situatie. 'Alles zal wel goed komen - God zal wel ingrijpen en ons redden.' Een vooruitgangsoptimisme dat nergens op gestoeld is. Waarom zou hij? Hebben jullie hem daarvoor dan een aanleiding gegeven?

Optimisme kan zomaar omslaan in pessimisme. 'Alles komt goed' - 'alles gaat mis': het zijn broertjes. Zo gaat het in Babylon. Na twaalf jaar ballingschap is de *spirit* gebroken. 'Het komt nooit meer goed!' Plotseling is er geen enkele hoop meer. Defaitisme maakt zich meester van het volk. 'Wij zijn slecht - het is ons verdiende loon! Nou heeft het allemaal toch geen zin meer. Wij lijden, wat heeft het nog voor nut om verder te leven?' Optimisme en pessimisme zijn twee kanten van dezelfde medaille. In allebei de gevallen verander je niets aan jezelf. Alles komt wel goed, dus je hoeft niets te veranderen. Of: het heeft toch geen zin meer, dus je hoeft niets te veranderen. Maar verandering - ommekeer - is hét grote woord van de profeten. Voorzegging is er niet om gelijk te krijgen. Voorzegging is er met het oog op ommekeer. Hoor nou! Doe er nou wat mee!

Het is nog niet te laat! Op de een of andere manier moet een profetische boodschap ook dat geluid bevatten. Menselijkerwijs gesproken onzin natuurlijk. Het is alleszins te laat. Jeruzalem ligt in puin. Of om actueel te blijven: de opwarming van de aarde is al onomkeerbaar. Zelfs als we nu wereldwijd stoppen met vervuilen, gaat die opwarming door. Een ongemakkelijke waarheid - maar paradoxaal genoeg ook een lamlegend gegeven. Dan doet het er ook niet meer toe. Klimaatverandering bezorgt ons koude rillingen, maar meer ook niet. We horen de waarschuwing, gruwen ervan, discussiëren erover en veranderen niets. Maar prachtig dat het gezegd wordt. Die man verdient een prijs. Op het dieptepunt van de geschiedenis van God met Israël heeft Ezechiël ook een groot gehoor. Hij heeft per slot van rekening helemaal gelijk gekregen met alle onheilsafkondigingen. De mensen hangen aan zijn lippen. Prachtig, hoe hij het zegt. Helemaal waar - en zo scherp! Niet dat er iets door verandert. Het heeft immers toch allemaal geen zin meer. De overheersing is volkomen, er is geen toekomst meer te zien. Als het van de mens afhangt, is het nu te laat. Zolang het water stijgt, kun je de dijken ophogen. Na de doorbraak helpen zandzakken niet meer. De tijdgenoten van Ezechiël zullen hun dagen slijten in Babylon. De ballingschap is niet bijna voorbij - het gaat hun hele leven duren.

Het woord voor 'vermaning' is in het Grieks hetzelfde als het woord voor 'vertrouwing' en 'bemoediging'. Dat is een toevalligheid in die taal - maar ook een wondertje. We lezen vandaag Oude Testament, maar de kennis van de eenheid van die begrippen - geleerd van Paulus - zijn we daarbij niet vergeten. Ezechiël vermaant, maar in zijn strengheid, zijn tucht, is hij vertroostend. Hij biedt uitzicht op toekomst. Hij houdt de toekomst open voor recht en gerechtigheid. Ben je op het land aan het werk en hoor je de *sjofar* - teken van oorlogsdreiging -, dan kun je naar Jeruzalem, de poorten in en veilig zijn. Maar je moet niet in je wijngaard blijven hangen -

daar word je neergeslagen. Zo is het ook met het profetisch woord: als je het hoort, kun je je voeten zetten op de weg naar Jeruzalem.

Juist nu - nu de bevolking de onheilsprofetie eindelijk serieus neemt, krijgt Ezechiël een nieuwe boodschap te melden. 'Zowaar ik leef - uitspraak van mijn heer JHWH - heb ik ooit behagen in de dood van een misdadiger?' Het is een retorische vraag. De boosdoener die omkeert, ontvangt de belofte van nieuw leven. Een misdadiger - een *rayja* in het Hebreeuws, een slechterik, een kwaadaardige, een ploert, een 'goddeloze' in de Statenvertaling - is het tegenovergestelde van een rechtvaardige. Het is iemand die de ellendige niet optilt, die geen recht doet aan weduwe, wees en vreemdeling, maar denkt aan zijn eigenbelang. De vertaling 'misdadiger' zet ons op het spoor van gangsters of oorlogscriminelen. Maar we moeten het dichter bij huis zoeken. Mensen die teveel hebben en teveel gebruiken, en denken dat ze ermee weggelopen. Mensen die het eten uit de mond van de arme roven, de natuurvoorraden opmaken en de planeet vervuilen. Mensen zoals ik.

Wie omkeert zal leven - hoor naar het Woord. Dat is niet helemaal hetzelfde als: vandaag is de eerste dag van de rest van je leven. Dat klinkt me een beetje te maakbaar. Zoals gezegd: die mannen en vrouwen in Babylon zullen daar hun dagen nog slijten. En zo draagt iedereen mee wat er in zijn of haar leven is misgegaan. Ommekeer wist het verleden niet uit. Maar beslissend is dat JHWH de omgekeerde zijn zondes niet zal toedenken - vrijspraak. 'Rechtvaardiging der goddelozen', in oude taal. Dat heeft iets van opnieuw geboren worden: ook al zou je sterven, leven zul je, ja, leven.

Het beslissende moment is nu. Het is nog niet te laat - maar we zijn ook nog niet binnen. Degene die tot nu toe rechtvaardig was, maar die zijn gerechtigheid gaat zien als een soort bezit - valt van de weg af. Dat kan ook: dat de strijd voor bijbelse gerechtigheid of voor een beter milieu je aan het hart gaat, maar dat dat als een soort zelfrechtvaardiging gaat functioneren. Ik ben een goed mens - want ik doe goede dingen. Prachtig, maar als je vervolgens onrecht gaat doen, dan ben je geen rechtvaardige meer, maar sta je op een doodlopende weg. En het is nog maar de vraag of er mensen zijn die echt van zichzelf kunnen zeggen: in mij is geen onrecht.

Bijbelse profetie gaat altijd over sociale gerechtigheid. En hoewel die werkelijkheid pas echt ongemakkelijk is, we hoeven sociale gerechtigheid en milieuzorg niet tegen elkaar uit te spelen. Een te uitbundige leefstijl gaat over de rug van mens en dier en milieu.

'Een beter milieu begint bij jezelf' - een overheids slogan als hedendaagse vermaning. Geen slechte, want hij bevat ook bemoediging. Het kán beter. Dat je zo persoonlijk wordt aangesproken - bij jou zelf - is de kracht, maar ook de zwakte. Ik heb het wel eens hardop gedacht als weer zo'n typ ongevraagd advies gaf: 'Zeg, heb jij geen baksteen in je stortbak om water uit te sparen?' Of: 'Je adopteert toch wel een boom als je gaat vliegen, hè?' 'Héhé, een beter milieu begint bij jou zelf hè, niet bij mij!' Activisme is ook zelfhandhaving: 'aan mij heeft het niet gelegen'. Bijbels gesproken is dat onzin. Je maakt deel uit van een volk. Trouwens: ook feitelijk kun je niet voor eigen rekening leven. Wie zich vandaag nog bekeert tot milieubewustzijn, creëert daarmee geen vliedberg voor zichzelf. Ook al ben je nog zo

groen - jouw zeespiegel stijgt ook. Er is geen aparte ozonlaag voor milieuactivisten.

Misschien is dat wel de portee van de profetische kritiek: houd op met zelfrechtvaardiging én met zelfbeschuldiging. Houd op met zeggen dat het allemaal wel goed komt - en met zeggen dat het allemaal geen zin heeft. Bonhoeffer beschreef geestelijke weerstand als 'verzet én overgave'. Militaire termen - net zoals de wachter een militaire term is. Verzet: strijd voor een betere wereld. Maar ook overgave: het loslaten van zelfhandhaving. Een betere wereld begint bij de ander.

Amsterdamsche Studentenkerk, zondag 25 november 2007

FOUTE HERDERS, GOEDE HERDER

Alex van Heusden

Lezing uit het boek Ezechiël

Ezechiël 34 vers 1-6.9-13

Het woord van JHWH geschiedde aan mij:

Mensenkind, profeteer over de herders van Israël, profeteer en zeg hen, de herders:
'Zo spreekt mijn heer JHWH:
"O wee herders van Israël, jullie die jezelf weiden. Moeten de herders niet de schapen weiden? Jullie eten het vet, kleden je met wol, slachten het vetgemeste dier - jullie weiden niet de schapen. De zwakken sterk je niet, de zieken genees je niet, de gewonden verbind je niet, die verdwaald zijn doe je niet terugkeren, die verloren raakten ga je niet zoeken. Jullie heersen over hen met meedogenloos geweld. Zij raken verstrooid, zonder herder, zij worden tot voedsel voor alle wilde dieren in het veld en raken verstrooid. Zij dwalen, mijn schapen, over alle bergen en over elke heuvel die zich verheft en over heel de aarde zijn zij verstrooid, mijn schapen - niemand die vraagt, niemand die zoekt."

Daarom, herders, hoor het woord van JHWH. Zo spreekt mijn heer JHWH:
'Zie, ik keer mij tegen de herders. Ik zal mijn schapen teruggeisen uit hun hand en hen doen ophouden de schapen te weiden - zij zullen geen herder meer zijn, zij die zichzelf weiden. Ik zal mijn schapen redden uit hun mond - zij zullen hen niet meer tot voedsel zijn.' Want zo spreekt mijn heer JHWH:
'Hier ben ik, ikzelf, ik zal vragen naar mijn schapen, ik zal naar ze omzien. Zoals een herder omziet naar zijn kudde op de dag dat zijn schapen verdwaald zijn, zo zal ik omzien naar mijn schapen en ze redden uit alle plaatsen waarheen zij verstrooid zijn op een dag van wolken en donkerheid. Ik zal hen leiden uit de volkeren, ik zal hen verzamelen uit de landen, ik zal hen doen komen naar hun akker. Ik zal hen weiden op de bergen van Israël, in de dalen en in alle woonplaatsen van het land.

Johannes 9:39-10:16

Jezus sprak:

Tot een oordeel ben ik in deze wereldorde gekomen opdat zij die niet zien zullen zien en zij die zien blinden worden.

Enkele Farizeeën die bij hem waren, hoorden het en zeiden hem:

Zijn wij soms ook blind?

Jezus sprak tot hen:

Waren jullie blind, jullie zouden geen zonde hebben. Maar nu je zegt: 'wij zien' - blijft je zonde.

Amen, amen, ik zeg jullie:

wie niet door de deur de hof van de schapen binnengaat, maar ergens anders vandaan opwaarts gaat, die is een dief en een terrorist. Maar wie door de deur binnengaat is herder van de schapen. Voor hem doet de deurwachter open en de schapen horen naar zijn stem en zijn eigen schapen roept hij bij name en hij leidt ze naar buiten. Als hij al het eigene uitwerpt, gaat hij voor ze uit en de schapen volgen hem omdat zij kennen zijn stem. Iemand die anders is zullen zij zeker niet volgen, nee, zij slaan voor hem op de vlucht omdat zij de stem niet kennen van hen die anders zijn.

Deze gelijkenis sprak Jezus tot hen, maar zij erkenden niet het woord dat hij sprak tot hen.

Andermaal sprak Jezus:

Amen, amen, ik zeg jullie: IK BEN HET, de deur van de schapen. Allen die gekomen zijn in plaats van mij, zijn dieven en terroristen, maar de schapen horen niet naar hen. IK BEN HET, de deur. Wie door mij naar binnen gaat, zal bevrijd worden. 'Hij zal ingaan, hij zal uitgaan, hij zal weide vinden.' De dief komt niet tenzij om te stelen, te slachten en te vernietigen. Ik ben gekomen opdat zij leven hebben en overvloed. IK BEN HET, de goede herder. De goede herder zet zijn ziel in voor zijn schapen. De dagloner die dus geen herder is - de schapen zijn hem niet eigen - ziet de wolf aankomen, hij laat de schapen in de steek en vlucht. De wolf rooft ze en jaagt ze uiteen. Omdat hij dagloner is, bekommert hij zich niet om de schapen. IK BEN HET, de goede herder. Ik erken die van mij zijn, die van mij zijn, erkennen mij. Zoals de VADER mij erkent, erken ook ik de VADER en mijn ziel zet ik in voor de schapen. Ook andere schapen heb ik die niet van deze hof zijn. Ook die moet ik leiden, zij zullen horen naar mijn stem en het zal worden: één kudde, en herder: de ENE.

Was jij mijn herder? Vraagzin, vraagteken. En tot zes keer toe zongen wij. *Jij mijn herder?* Vraagzin, vraagteken. En dan dat 'zou': *Was jij mijn herder? Niets zou mij ontbreken.* Als... dan... Maar het zou ook heel anders kunnen zijn: als jij niet mijn herder bent, ontbreekt het mij aan van alles. Of ook: omdat jij niet mijn herder bent, heb ik aan van alles gebrek. Wie is trouwens die 'jij' die hier wordt aangesproken? Wordt niet ingevuld, in 'Psalm 23, vrij'.

In de Hebreeuwse tekst van Psalm 23 en in alle vertalingen die daarop teruggaan, is dat wel het geval. 'JHWH is mijn herder, het ontbreekt mij aan niets.' De Psalm opent met de vierletternaam, J-H-W-H, de naam van Israëls God die in de joodse traditie niet wordt uitgesproken. Die God met die naam is mijn herder - zegt de Psalmdichter. Geen vraagzin, geen vraagteken. De dichter is zeker van zijn zaak. Hij weet wie zijn herder is en dat, onder de hoede van die herder, het hem aan niets ontbreekt. *Hij doet mij liggen in grazige weiden / hij voert mij naar wateren der rust. / Hij vernieuwt mijn leven / hij leidt mij op betrouwbare paden / omwille van zijn naam.*

Zoals een zorgzame herder doet: die leidt zijn kudde naar weiden waar het goed grazen is, en naar kalme wateren waaruit het makkelijk drinken is; en hij vermijdt moeilijk begaanbaar terrein - glibberige rotsen en smalle paden langs diepe ravijnen. Want niet een van zijn kudde wil hij verloren doen gaan.

In de joodse Schrift is het beeld van de herder vastgeklonken aan het koningschap. Als David koning wordt over Israël, zegt JHWH hem: 'Jij zult weiden mijn volk Israël en jij zult tot leidsman worden over Israël' (2 Samuël 5:2). Maar hoe dat koningschap in Israël zich ontwikkeld heeft... Van kwaad tot erger. In het boek Ezechiël, gesitueerd in de dagen en jaren van de Babylonische ballingschap, wordt de balans opgemaakt. De koningen van Israël - op enkele uitzonderingen na waren zij foute herders: 'O wee herders van Israël, jullie die jezelf weiden. Moeten de herders niet de schapen weiden?' (Ezechiël 34:2). Herders die zichzelf weiden, zijn koningen die slechts hun eigenbelang dienen, streven naar vergroting van hun macht en uitbreiding van hun bezit, ten koste van de mensen over wie zij zijn aangesteld. Zij passen grootschalig geweld toe, beroven de mensen van brood en kleding, de zieken genezen zij niet, de gewonden verbinden zij niet, voor de zwakken hebben zij geen oog (Ezechiël 34:4). In plaats van die koningen, die ploerten en schenders, zal Israëls God voortaan herder zijn van zijn volk: 'Jullie toch zijn mijn schapen, de schapen die ik weid. Jullie zijn mensen en ik ben jullie God' (Ezechiël 34:31).

In het verlengde van zo'n politiek oordeel als het boek Ezechiël valt over de uitoefening van het koningschap in Israël is Psalm 23 geschreven. Niet welke koning ook is herder, de God van Israël is herder, omdat hij zorg heeft voor zijn kudde, omdat hij niets anders wil dan wat goed is en rechtvaardig, omdat hij wil dat niemand ook maar gebrek heeft aan iets.

Moest ik gaan door het dal van de schaduw des doods / kwaad zou ik niet vrezen / want jij bent bij mij / jouw stok en jouw staf / zij doen mij getroost zijn. Jaloeers makend vertrouwen. Maar hier spreekt Israël, het volk, dat terugblijkt op zijn geschiedenis. Hoe het werd weggesleept in ballingschap én hoe het uit die ballingschap terugkeerde naar het land van herkomst, Jeruzalem herbouwde en het heiligdom weer oprichtte. Daar is Israëls God, de betrouwbare herder, gastheer - misschien hebt u liever: gastvrouw - aan tafel in het heiligdom, zijn huis. *Jij richt voor mij een tafel aan / voor het oog van mijn tegenstanders / jij zalf met olie mijn hoofd / mijn beker vloeit over. // Zo komen geluk*

en vriendschap mij tegemoet / alle dagen van mijn leven. / Ik keer terug naar het huis van JHWH / tot in lengte van dagen.

Aldus Israël, het volk, lyrisch gestemd. In 'Psalm 23, vrij' is eerder een hedendaags 'ik' aan het woord, ieder van ons als wij zingen zoals wij hebben gedaan. *Was jij mijn herder?* Vraagzin, vraagteken. Zoals wij zijn, niet zo zeker meer, vol vragen en twijfels - zo is ons levensgevoel.

'IK BEN HET, de goede herder.' De schrijver van het evangelie van Johannes kende Psalm 23 en het boek Ezechiël. Daar trof hij niet de uitdrukking 'de goede herder' aan - die is van hemzelf. Er zijn kerken die zo heten, 'de goede herder'. Er zijn er die de passage over de goede herder hun favoriete bijbeltekst noemen. Kardinaal Simonis, die onlangs afscheid nam, schreef er in Rome een proefschrift over.

Een idylle, een rimpelloze pastorale, bron van vertroosting - de gelijkenis van Johannes over de goede herder die 'zijn ziel inzet voor zijn schapen'. Maar bij aandachtige lezing wordt de pastorale snel minder rimpelloos. De 'wateren der rust' van Psalm 23 hebben hier plaats gemaakt voor een dijkbreuk. Ergens in het oosten - Klein-Azië, Syrië of het joodse land misschien wel - is het evangelie van Johannes geschreven, vermoedelijk tegen het einde van de eerste eeuw van de gangbare jaartelling. De schrijver, door de traditie Johannes genoemd, was een onbekende joodse volgeling van Jezus Messias. Hij schreef in het Grieks, maar zijn moedertaal was het Aramees. Uit zijn relaas over Jezus kunnen we afleiden dat hij en zijn messiaanse ekklesia in een uitzichtloos en tragisch conflict verkeerden met andere Joden. De wederzijdse animositeit leidde er zelfs toe dat de gemeente, naar alle waarschijnlijkheid een splintergroep in de marge van het opkomende rabbijnse jodendom, uit de synagoge werd gebannen (Grieks: *apostunagōgos*, 'weg uit de synagoge', vgl. Johannes 9:22; 12:42; 16:2).

Hoe kon dat gebeuren? Johannes, zoals de traditie hem noemt - hem stond een groots visioen voor ogen, niets minder dan het herstel van Israël, het verbond van twaalf stammen, alle verstrooide kinderen van Israël verzameld. Daartoe ontwikkelde hij een politieke strategie die helemaal draaide om de gestalte van Jezus Messias, door hem 'het licht van de wereld' genoemd (Johannes 8:12; 9:5; 11:9; 12:46). En daar precies lag het probleem. Ook de rabbijnen, erfgenamen van de partij der Farizeeën, ontwikkelden een strategie die 'heel Israël' aanging, alleen volledig anders. Elk beroep op een messias was voor hen uit den boze, zeker sinds de verwoesting van Jeruzalem, stad en heiligdom, door toedoen van Romeinse legioenen in het jaar 70. Nieuwe rampen voor het joodse volk moesten worden voorkomen, dus geen gewapende opstanden meer, in naam van welke messias ook. Daarom moest de johanneïsche gemeente, die Jezus Messias in het middelpunt plaatste, het ontgelden. Het andere joodse geluid dat deze ekklesia liet klinken, werd door de rabbijnen verstaan als een anti-joods geluid dat daarom de kop moest worden ingedrukt. Hoe verwantschap kan leiden tot bittere vijandschap - uit die tragiek is het evangelie van Johannes voortgekomen. De lachende derde is Rome, de werkelijke tegenstander op de achtergrond - de 'wereldorde', zoals Johannes het imperium noemt.

'Tot een oordeel ben ik gekomen in deze wereldorde,' zegt Jezus. Dat wil zeggen: om een politiek oordeel te vellen over het Romeinse wereldrijk, hoe het huishoudt in het joodse land, hoe het de joodse leiders in Jeruzalem heeft ingekapseld in een effectief en meedogenloos systeem waardoor zij zich keerden tegen het eigen volk. Dat politieke oordeel wordt voltrokken in de gelijkenis van de goede herder.

Jezus houdt zich op in Jeruzalem. Hij is in gesprek met enkele Farizeeën. En nu moeten we het ons zó voorstellen dat Jezus hier staat voor de messiaanse ekklesia van Johannes en de Farizeeën de leraren - rabbijnen - representeren met wie de johanneïsche gemeente in een uitzichtloos conflict is geraakt. Met hén is Jezus in gesprek, als hij de gelijkenis van de goede herder vertelt. Hij richt zich hier niet tot zijn leerlingen. 'Wie niet door de deur de hof van de schapen binnengaat, maar ergens anders vandaan opwaarts gaat, die is een dief en een terrorist.' Harde woorden. Hoe moeten we die verstaan? De 'hof' is beeld voor het Heilige, het huis van Israëls God in Jeruzalem. De 'deur' is beeld voor het legitieme bewind over het Heilige. Volgens de tekst van Johannes komt deze heerschappij alleen Jezus Messias toe: 'IK BEN HET, de deur van de schapen.' Alle anderen - de tegenstanders van Jezus én van de messiaanse ekklesia - zijn 'dieven' en 'terroristen'. Rome is terrorist, hoezeer ook 'wereldorde'. Én de joodse leiders die collaboreren met de Romeinse bezettingsmacht, zijn dieven en terroristen, foute herders als die van het boek Ezechiël. Zij oefenen terreur uit over hun eigen volk, hun mensen, die zijn als schapen zonder herder. 'Wie door de deur binnengaat, is herder van de schapen.'

'IK BEN HET.' Het is gewaagde taal die Johannes hier bezigt. Hij zinspeelt op de naam van Israëls God, zoals die aan Mozes is bekendgemaakt, vanuit de brandende doornstruik: 'Ik zal er zijn zoals ik ben' (Exodus 3:14), met als consequentie: 'Ik zal afdalen om te bevrijden' (Exodus 3:8). Niets anders zegt Jezus volgens Johannes: 'Wie door mij naar binnen gaat, zal bevrijd worden.' Jezus volgens Johannes is de actualisatie van de naam van Israëls God. In Jezus Messias wordt die naam opnieuw openbaar - in 'de goede herder die zijn ziel inzet voor zijn schapen'. Is Jezus zelf God? Dat zegt Johannes niet. Ook niet als hij Jezus laat zeggen: 'Ik en de VADER, een zijn wij' (Johannes 10:30). In de eeuwen die volgden op die eerste eeuw van de messiaanse ekklesia, is er veel en dikwijls heftige strijd gevoerd over de vraag hoe Jezus zich verhoudt tot de ene God en tegelijk zelf God is. Met die discussie hield Johannes zich niet bezig. Hij laat Jezus zeggen wie hij is: de gezondene vanwege Israëls God, die hij 'vader' noemt en wiens 'zoon' hij is, omdat hij diens 'werken' doet - de 'tekenen' van bevrijding ten behoeve van de verloren schapen uit het huis van Israël. Al wie de zoon vertrouwt door hem na te volgen in het doen van de 'werken', ontvangt het 'leven van de komende wereldtijd' (Johannes 6:27): een nieuw leven onder heel andere voorwaarden dan die gesteld worden door de repressieve Romeinse wereldorde. 'Werkeenheid' dus, geen 'wezenseenheid' - de definitie van het concilie van Nicea in het jaar 325. De gelijkenis van de goede herder brengt de politieke strategie van de johanneïsche ekklesia in beeld: alleen Jezus Messias is het antwoord op de verslagenheid van Israël na de grote catastrofe; alleen in naam van Jezus Messias kan het verstrooide Israël bijeen worden gebracht: één kudde met als herder de ENE - de God van Israël (vgl. Deuteronomium 6:4). Meent Johannes.

Was jij mijn berder? Vraagzin, vraagteken. JHWH is mijn berder. Door de eeuwen heen is Psalm 23 een bron van troost gebleken voor mensen die sterven gaan. In hun laatste uren putten zij kracht en vertrouwen uit de beeldrijke woorden van deze Psalm. *Moest ik gaan door het dal van de schaduw des doods / kwaad zou ik niet vrezen / want jij bent bij mij / jouw stok en jouw staf / zij doen mij getroost zijn.*

Als wij onze doden begraven, als wij onze doden gedenken, dan worden we ons er ook van bewust dat voor ieder van ons vroeg of laat het einde komt. Dat ons leven eindig is - eens houdt het op. We hopen op een zachte dood, zonder lijden, maar hoe het zal gaan, als het zover is - niemand kan het zeggen. En dat we in vrede zullen sterven, die hoop, na het leven ten volle te hebben geleefd.

Als je nu weet dat het einde nabij is, omdat je dodelijk ziek bent - hoe ga je daarmee om? Dat zal voor ieder mens anders zijn. Maar gezegend ben je, als je in je laatste uren verzoend bent met jezelf, met hoe je geleefd hebt - én verzoend bent met de mensen dicht om je heen, je geliefden. In vertrouwen op hem tot wie wij zingen: '... zult Gij mij roepen, ik zal blakend nieuw en bloot naast U staan in licht, onstuitbaar vrij, zo nieuw als Gij.'

Amsterdamse Studentenekklesia, zondag 9 december 2007

Jong Geleerd 2

WAAR LIGGEN JE WORTELS?

Kees Kok

Gelezen: Genesis 12:1-9

Willem Barnard, alias Guillaume van der Graft, schreef een lang en mooi gedicht 'Aangaande Abraham'. Onder andere deze regels:

*En Abraham treedt aan het licht
als een los woord in een gedicht.
Nog klam van het geboortezweet
blind als een vogel die niet weet
hoe hij zich eenzaam redden moet
buiten de banen van het bloed,
ademt hij diep de vrijheid in.
De wereld staat aan haar begin.*

Met Abraham is het begonnen. Hij is door God geroepen om zich aan zijn wortels te ontworstelen en op weg te gaan naar een ongewisse toekomst. Waarom? Het is het refrein van heel de bijbel: mensen worden op weg gezet, in actie gebracht, gestuurd. Er lijkt een vloek te rusten op vaste woon- en verblijfplaatsen, dat soort dingen leidt immers tot nationalisme, muren en grenzen, onderscheid in rassen en standen. En binnen zo'n systeem komen vervolgens het eigen volk en het eigen land op de eerste plaats. En er wordt een eigen vastomlijnde identiteit geconstrueerd met een stevig in bloed en bodem verankerd wortelstelsel van gezochte gewoonten en opgeklopte normen en waarden. Eigen land en volk liggen onmiddellijk in het verlengde van de moederschoot waaruit de mens getrokken wordt. Abram moet daaruit wegtrekken. Hij moet zich 'eenzaam redden', 'buiten de banen van het bloed'. En dat terwijl hij allang geen jongere meer is. Vijfenzeventig jaar oud is hij. Maar hij begint helemaal opnieuw, als een pasgeboren kind, 'nog klam van het geboortezweet'. Hij zal daarna nog eens honderd jaar leven, en kinderen krijgen: Ismaël en Izaäk. En zijn naam zal worden verlengd van Abram tot Abraham: vader van vele volkeren.

Abram trekt weg uit Charan, en gaat op weg naar het land van de Kanaänieten. Hij komt in het land. 'De Kanaäniet was toen in het land,' lezen we. En die blijven er ook. Er is geen sprake

van verovering of verdrijving. Ook als hij in het land is aangekomen, blijft Abraham onderweg: naar het oosten, naar het westen en weer naar het oosten en dan steeds verder naar het zuiden - 'weg en omweg'. Wat doet hij onderweg? Hij bouwt offerplaatsen voor zijn God en roept daar diens naam uit: JHWH - ik zal er zijn, erbarmend genadig en eeuwig trouw. Abram bouwt geen vaste woonplaats voor zichzelf, maar voor zijn God; hij roept geen plaatsnamen, maar naamplaatsen. Alleen waar die God van vrijheid en mensenrecht kan wonen, kan ook Abram, kan ook de mens veilig en goed wonen. In die God, in die naam is Israël geworteld.

Het is hoe dan ook moeilijk om vanuit bijbels perspectief te spreken over 'roots'. De wortels van de mensheid lijken te zijn achtergebleven onder de boom van goed en kwaad in het paradijs, waaruit de mens verdreven is. Er is in de bijbel wel veelvuldig sprake van stambomen. Maar die hebben meer te maken met geestverwantschap dan met bloedverwantschap. Het gaat daarbij om het levend houden van de traditie, de overlevering van die naam.

De verhalen over Abraham en zijn nakomelingen, Izaäk en Jakob en diens zonen, zijn een soort ouverture op heel de latere geschiedenis van Israël, waarin de hoofdthema's al klinken: ontworteling, ballingschap, diaspora, een geschiedenis van weg en omweg. Israël ontvangt de stenen tafels met de Tien Woorden, zijn 'grondwet', zijn thora, niet in eigen land, in Jeruzalem, maar onderweg van Egypte naar Kanaän. Als het joodse volk al wortels heeft, dan draagt het die met zich mee, in hun kleding, op hun hoofden en in hun armen: de rollen van de Thora, en aan hun deurpost: de *mezoeza*, dat kokertje met een piepklein fragmentje van die Thora. Als je verhuist, neem je het mee. De Thora, de bijbelse levensleer is hun draagbare vaderland.

De joodse schrijver Joseph Roth schreef in de jaren dertig van de vorige eeuw: 'Het is absoluut niet de bedoeling van deze wereld om te bestaan uit naties en vaderlanden. Tijdens heel hun duizendjarige ellende hadden de joden één troost - namelijk dat zij geen vaderland hadden.'

De wereldgeschiedenis begint waar de vaderlanden ophouden. Daarom die regel in Barnards gedicht: *De wereld staat aan haar begin*. In die zin is het streven naar een Europa zonder grenzen een bijbels streven. Mits die grenzen ook naar buiten open blijven en er niet een soort Europese supernatie ontstaat, met eigen vlag en wimpel, een volkslied en een hybride grondwet. Want uiteindelijk gaat het niet om Europa, maar om heel de wereld: een wereld waarin alles voor allen is.

'Kosmopolitisme', wereldburgerschap, zit vanaf het begin ingebakken in heel de bijbel. En dat zou dus ook voor de christenen een belangrijke eigenschap moeten zijn; die delen immers met Mozes en de Profeten, met Jezus en zijn leerlingen het bijbelse visioen van de ene mensheid, van een wereld waar alles voor allen is. Maar de christenheid is hopeloos verdeeld in uiteenlopende nationale christendommen: de Syrisch, Grieks, en Russisch orthodoxen, de kerk van Rome en de Protestantse kerk in Nederland, de Southern Baptists in de Verenigde Staten, de Anglicanen en Lutheranen - om slechts enkele van de honderden varianten te noemen. De christelijke religie is vaak hopeloos verstrikt, geworteld geraakt in nationale categorieën, bloed en bodem. In de Eerste Wereldoorlog, bijna honderd jaar geleden nog maar, stonden Franse en Duitse katholieken tegenover elkaar, en Engelse Anglicanen tegenover Duitse Lutheranen. En terwijl zij elkaar bij miljoenen afslachtten, beriepen zij zich allemaal op dezelfde God. Niet verwonderlijk dat velen na die

Grote Oorlog van God en kerk losraakten, en dat dat proces zich voortzette toen deze in de Tweede Wereldoorlog nog eens dubbel en dwars werd overgedaan.

Waar liggen je wortels? In jezelf, luidt het antwoord steeds vaker. Zoals Koot en Bie al weer een aantal jaren geleden zongen: 'Zoek jezelf broeder, vind jezelf, wees en blijf alleen jezelf.' Veel hedendaagse spiritualiteit gaat bijna uitsluitend over de zoektocht naar het Zelf, met een hoofdletter - dat blijkt ook weer in de door *Trouw* en NCRV georganiseerde 'maand van de spiritualiteit' van november 2007. Die beweging naar binnen, hoe noodzakelijk ook, is een andere dan die van Abraham. De vraag is of je in jezelf iets vindt waardoor je verder kunt, naar buiten, naar de ander. Waar moet je dan zoeken, als mens, als jongere, die - zoals zo velen in deze en in de vorige eeuw, niet in een bepaalde, duidelijk omliggende, religieuze of ideologische traditie is opgevoed, of tussen twee tradities in hangt, zoals veel Marokkaanse jongeren; als je nauwelijks weet waar je je wortels, zoeken moet, waarin je houvast kunt vinden? Op internet, bij een of meer zangers of bands? In films? Het aanbod is zo overstelpend, een ware zondvloed van mogelijkheden, ideeën, meningen, wegen en dwaalwegen. Je wordt van de ene naar de andere kant geslingerd. En het is niet zo verwonderlijk dat sommigen zich vastgrijpen aan simplistische, overzichtelijke wereldbeschouwingen of religieus fundamentalistisch worden.

Hoe het ook zij: over waar we vandaan komen en wat we in het leven meekrijgen, of dat veel of weinig is, diepgeworteld of oppervlakkig, hebben we weinig te zeggen. We moeten het ermee doen, en het gaat ten slotte om wat je ermee doet.

In zijn autobiografische boek *Een verhaal van liefde en duisternis* vertelt Amos Oz over een brief die zijn moeder Fanja als negentienjarige schreef aan haar zestienjarige zusje Sonja. Ik citeer:

'Zowel erfelijkheid als de omgeving die ons grootbrengt als onze sociale status, dat dat allemaal net kaarten zijn die je blind uitgedeeld krijgt voordat het spel begint. De vraag is wat iedereen doet met die kaarten. Sommige mensen spelen immers uitstekend met matige kaarten, anderen verspillen en verliezen alles, ook al hebben ze fantastische kaarten! En dat is onze hele vrijheid: hoe je speelt met de kaarten die je zijn toebedeeld. Maar ook die vrijheid hangt ironisch genoeg af van ieders geluk, van geduld, van intelligentie, intuïtie, durf. En dat zijn uiteindelijk toch ook alleen maar kaarten die je al dan niet toebedeeld hebt gekregen voordat het spel begint, zonder dat je iets gevraagd wordt. En als dat zo is, wat blijft er dan eigenlijk nog over van onze keuzevrijheid? Niet veel, misschien uiteindelijk alleen maar de vrijheid om te lachen om onze toestand of erom te treuren, om het spel mee te spelen of weg te lopen, om te proberen min of meer te begrijpen wat er wel en niet aan de hand is, of het op te geven en geen poging te doen het te begrijpen, kortom, je hebt de keuze of je dit leven wakker wilt doormaken of in een soort verdooving.'

Waarom werd Abraham weggeroepen uit zijn vaste woonplaats, losgerukt van zijn wortels? Volgens een oud joods verhaal wilde hij zijn volk wekken uit de verdooving van de afgoderij, uit de binding aan het blinde noodlot, de eeuwige terugkeer van hetzelfde. Abraham wordt door God uit de droom geholpen, wakker geschud en op weg gezet: ga, neem je eigen verantwoordelijkheid, maak wat van je leven, laat je niet leven.

'In jou zullen worden gezegend alle familieslachten, alle volkeren, der aarde,' zegt God tegen Abram. Mensen moeten niet in hun eigen wortelsoep gaar koken, maar hun wortels uitstrekken naar elkaar en zo elkaar tot zegen zijn. Zo moge het zijn.

Amsterdamse Studentekerklesia, zondag 11 november 2007

Jong Geleerd 3

HOE WORD JE JEZELF?

Geeske Hovingh

Gelezen: Genesis 25:19-34

1.

Als ik u zeg dat het vandaag gaat over een drama vol list en bedrog, vermommingen, plotwendingen en sterke karakterschetsen, een verhaal met een hoofdpersoon die beproevingen moet doorstaan om uiteindelijk zichzelf te kunnen vinden, dan zou u misschien eerder denken aan Odysseus, Hamlet of Harry Potter dan aan een bijbels verhaal.

En toch is het een bijbels verhaal, we hebben er net het begin van gelezen; hoe Rebekka na lang vruchteloos wachten eindelijk zwanger wordt en dat voelt, want in haar buik wordt gedraaid en gevochten. Ze raadpleegt JHWH en krijgt te horen dat ze twee volkeren in haar schoot draagt, het ene sterker dan het andere, de oudste zoon zal de jongste dienen.

Als de kinderen ter wereld komen, zijn de verhoudingen meteen duidelijk: het eerste is rossig behaard en wordt Esau genoemd, het tweede houdt zich krampachtig vast aan de hiel van zijn broertje en krijgt de naam Jakob; de hielengrijper, of: 'hij die pootje licht', 'de bedrieger'.

2.

Als je ze zag, zou je niet geloven dat het tweelingbroers waren: Esau is sterk en ontpopt zich als een behendig jager, de kleine gladde Jakob hangt liever rond in de keuken van zijn moeder en helpt haar met koken. Die rolverdeling vormt ook het decor van de list die Jakob bekokstooft en waarover we zojuist lasen.

Ik stel me zo voor hoe Jakob met een grijns de afwas staat te doen, terwijl de domme Esau snurkend ligt uit te buiken in de kussens, zich niet bewust van het onheil dat hij met deze oneerlijke ruil over zich heeft afgeroepen. Esau is van de 'instant behoeftebevrediging': 'Ik wil het allemaal en ik wil het nu!' En als hij nu honger heeft, maakt hij zich geen zorgen voor de dag van morgen. Jakob daarentegen, denkt op jonge leeftijd al aan de toekomst. Hij wil de eerstgeborene zijn, is jaloers op Esau en bedenkt daarom deze truc.

3.

Jaren later. Izaäk de vader van de tweeling, is oud en blind geworden en denkt dat hij niet lang meer te leven heeft (Genesis 27:1). Hij roept zijn oudste zoon Esau bij zich om hem te zegenen en daarmee zijn eerstgeboorterecht te bezegelen. Maar eerst wil hij iets lekkers eten en vraagt zijn oudste zoon daarvoor op jacht te gaan. Esau is al lang vergeten dat hij ooit voor een prakkie zijn eerstgeboorterecht heeft verkocht en rent vrolijk het veld in. Wat hij niet weet, is dat zijn moeder in de coulissen alles heeft afgeluisterd en vervolgens Jakob op de hoogte heeft gesteld van de op

handen zijnde ceremonie. Ze verpakt de armen van haar lieveling in dierenhuid, zodat hij net zo harig lijkt als zijn broer, trekt hem Esaus kleren aan, haalt geitenbokjes uit de schuur en bereidt daar een geurige schotel mee. Met dit alles schuifelt Jakob voorzichtig de tent van zijn vader binnen.

'Ben jij het Esau?' vraagt deze.

'Ja vader,' antwoordt Jakob bedeesd.

'Ik herken je stem niet, laat me je voelen.'

Izaäk betast de dierenvelletjes en beseft dat het zijn oudste zoon wel móet zijn. De geur van zijn kleren en de smakelijke maaltijd die hij hem voorzet, versterken hem in die gedachte en zo geeft hij nietsvermoedend zijn jongste zoon de zegen, waarmee het eerstgeboorterecht definitief aan Jakob toekomt. Kort daarop verschijnt Esau op het toneel, in zijn armen een stuk vers geschoten wild. En dan staat er (Genesis 27:33)

:

Toen sidderde Izaäk, hij beefde van grote ontzetting en sprak:

Wie was dat dan

die op wild joeg en het mij bracht?

Ik at ervan voordat jij kwam,

en ik heb hem gezegend

en gezegend zal hij blijven.

Toen Esau de woorden van zijn vader hoorde

barste hij in groot en bitter schreeuwen uit, hij schreeuwde.

Esau bezwéert dat hij zich op zijn broer zal wreken. Maar Jakob is alweer door zijn medeplichtige moeder gealarmeerd, en tijdig op de vlucht geslagen. Rebekka stuurt Jakob naar haar broer, tot Esau is uitgeraasd. Ze kent haar oudste zoon; dit soort driftaanvallen duren nooit langer dan een paar dagen.

4.

Na deze listen kun je weinig sympathie meer opbrengen voor die kleine gladjakkertje van een Jakob. Je broer en je vader op zo'n gruwelijke manier bedonderen, en dat allemaal omdat je zo nodig op de eerste plaats wilt komen! Op een schaal van tien geboden scoort Jakob behoorlijk wat strafpunten.

Maar na de eerste helft krijgt het stuk een andere wending: Jakob gaat in ballingschap, vlucht weg uit angst voor de toorn van zijn broer. De zon gaat onder en als hij in de schreeuwende eenzaamheid van zijn vlucht ergens naast een steen in slaap valt, krijgt hij een droom: een ladder komt uit de hemel naar beneden, met engelen die langs de sporten omhoog en omlaag klimmen. Bovenaan staat God, dat wil zeggen: JHWH, de God van zijn vader Izaäk en zijn grootvader Abraham. Hij zegt hem dat hij niet alleen is, dat hij vanaf dit moment aan Jakobs zijde is, hem zal zegenen, zijn nageslacht talrijk zal maken en de grond waarop hij ligt, hem zal doen toekomen. Jakob wordt verbaasd wakker. De ervaring van Gods aanwezigheid, van de toekomst aandurven, troost hem, geeft hem nieuwe kracht waarmee hij de steen waarop hij heeft geslapen, moeiteloos rechtop zet en de plaats: 'Bet-El: Huis van God' noemt (Genesis 28:19).

5.

Jakob gaat naar Charan, het Tweestromenland, waaruit grootvader Abraham ooit was weggetrokken en waar zijn oom Laban woont. Als Jakob in de buurt komt, vraagt hij aan herders bij een waterput of ze Laban kennen. 'En of we die kennen?' zeggen ze smalend. 'Daar komt net zijn dochter Rachel aan' (Genesis 29:5).

En het geschiedde:

Jakob zag Rachel

trad nader, wentelde de steen van de mond van de waterput

en drenkte de schapen van Laban, zijn moeders broeder.

Jakob kuste Rachel

Hij verhoef zijn stem en huilde.

Jakob is op slag verliefd en als zijn oom hem vraagt of hij voor hem wil komen werken en wat zijn loon dan wel moet zijn, antwoordt hij: *Zeven jaren zal ik je dienen om Rachel, je jongste dochter.* En zo geschiedde: *Zeven jaren diende Jakob om Rachel, maar zij waren hem als enkele dagen omdat hij van haar hield.* Als ze eenmaal voorbij zijn, wordt een groot feestmaal aangericht en krijgt Jakob zijn bruid. Denkt hij... Als hij de ochtend na het feest ontwaakt, vindt hij niet de mooie Rachel naast zich, maar haar zus Lea, die met de doffe ogen. Jakob schiet overeind en gaat verhaal halen bij Laban: 'Wat flik je me nou?! Ik heb me zeven jaar voor je in het zweet gewerkt in de gedachte dat Rachel mijn vrouw zou worden!?!' Laban antwoordt met een stalen gezicht: *Wij doen dat hier niet zo, de jongere te geven vóór de eerstgeborene. Voor die andere zal je nog zeven jaar moeten werken* (Genesis 29:26v). Jakob is woest, maar hij moet wel, Rachel is zijn grote liefde. Uiteindelijk werkt hij twintig jaar voor Laban en het zijn zware jaren, maar ze maken Jakob wél volwassen. De bedrieger is bedrogen, zo oom, zo neef, en hij begint vooruit te kijken, een toekomst op te bouwen in deze barre omstandigheden om uiteindelijk Laban van zich af te schudden. Met behulp van een ingenieus en magisch fokprogramma maakt hij hem zijn halve kudde afhandig en keert met Lea, haar negen zonen en één dochter, Rachel en haar ene zoon - ze was lang onvruchtbaar gebleven - en de sterkste dieren, terug naar zijn land, Laban in een verstikkende jaloezie achterlatend. Na al die jaren van zwoegen lijkt het Jakob dan eindelijk een beetje voor de wind te gaan.

6.

Intussen blijven zijn gedachten uitgaan naar Esau, voor wie hij al twintig jaar op de vlucht is. Jakob stuurt boodschappers in zijn richting met de opmerkelijke mededeling: *Hier zijn mijn boden om mijn heer te berichten - moge ik genade vinden in jouw ogen.* Ineens noemt Jakob zijn broer 'mijn heer' (Genesis 32:5.19). Hij heeft zijn camouflage afgeworpen en hoopt dat hij hem wil vergeven. Als de boodschappers terugkeren met het nieuws dat Esau in de buurt is met vierhonderd man, wordt Jakob bang. Hij stuurt een grote gedeelte van zijn kudde naar Esau, als bewijs van zijn schuldbesef. Je voelt dat het wel eens helemaal mis kon gaan. We horen maar steeds geen reactie van Esau en zijn op het ergste voorbereid, zijn vechtlustige aard kennende...

7.

Jakob slaapt er slecht van. Midden in de nacht staat hij op en brengt zijn vrouwen en kinderen naar de overkant van de grensrivier; de kant van het land van herkomst. Hij zelf blijft achter aan de kant van het land van ballingschap. Plotseling doemt op de oever een onbekende man op die met hem begint te vechten en dat duurt tot in de vroege ochtend. De geheimzinnige man wil dan verdwijnen, maar Jakob weet dat hij niet zomaar met iemand heeft gevochten en precies zoals op het moment dat hij ooit vermomd voor zijn vader stond, vraagt hij de man om hem te zegenen. Hij stelt een wedervraag: 'hoe is je naam?' Voor het eerst is Jakob eerlijk en antwoordt 'Jakob'. De man zegt hem: *Voortaan zal je een andere naam dragen, namelijk 'Israël - Strijder met God', want jij hebt gestreden met God en met mensen, en jij hebt overwonnen* (Genesis 32:29). Wie was die man? God? De engel van 'het leven'? Of was het Jakob zelf?

Jakob heeft gevochten met het leven om in het reine te komen met zichzelf. De kille berekenende bedrieger is naar mensen toegegroeid. Hij liegt niet meer, maar aanvaart. Hij is niet volmaakt, maar wel volwassen.

De plek waar dit alles gebeurde, noemt Jakob: *Peniël, aangezicht van God, want ik heb God gezien en mijn leven is gered* (Genesis 32:31).

De zon gaat op. De ballingschap van Jakob is ten einde.

8.

Maar de confrontatie met zijn broer moet dan nog plaatsvinden. Als Jakob Esau in het vizier krijgt, werpt hij zich, schuldbewust, zeven keer in het stof. Esau rent met grote stappen op hem af en dan gebeurt er iets volkomen onverwachts, iets wat een gemiddelde soapserieschrijver niet had kunnen verzinnen: Esau omarmt hem! Valt hem om de hals en kust hem. Daar staan ze dan, twee volwassen mannen, huilend in elkaars armen, verzoend. Esau vraagt verbluft: 'Wat wou je nou met dat hele leger van je? Ik ben toch je broer?!?' Jakob antwoordt met zachte stem: *Genade vinden in de ogen van mijn heer* (Genesis 33:8). Esau wil er niets van weten, lijkt het allemaal al lang vergeten en stelt voor om samen verder te trekken. Maar Jakob weet dat dat niet de bedoeling is, hij zegt: 'Ga jij maar vast, ik doe het rustig aan, ik zal de voetstappen volgen van al dit maaksel dat voor mijn aangezicht is.' De strijder met God vestigt zich met zijn vrouwen, slavinnen, kinderen en dieren in Soekkot en bouwt daar de ene na de andere hut (Genesis 33:17). Het volk Israël is geboren en vindt rust.

9.

Jakob zette zichzelf ooit op de eerste plaats, maar onder valse voorwendselen. Zijn geldingsdrang kostte hem twintig jaar slecht geweten, voortdurend vluchten, voor zijn broer, maar ook voor zichzelf. Na de ontmoeting met God in zijn droom, en met Rachel bij de put is hij in staat grote stenen op te tillen, terwijl hij eerst zo'n slapjanus was. De confrontatie met de ander, de wetenschap van JHWH aan zijn zijde, hebben hem sterker gemaakt. Aan het einde van het verhaal is Jakob de grens overgestoken van het land van ballingschap naar het land van herkomst en daarmee steekt hij ook in zichzelf een grens over. Door het gevecht met de onbekende leert hij zichzelf kennen, toont hij zijn ware ongemaskerde gezicht en laat hij zien wie hij écht is. Hij wordt opnieuw geboren en krijgt een nieuwe naam.

10.

De diepste worsteling is die met je zelf; wie wil je worden, wie ben je al, wat van jezelf komt maar zo af en toe aan het licht? Hoe vaak camoufleren we ons niet uit zelfbehoud, uit onzekerheid? Leggen we de nadruk op hoe we willen overkomen op anderen. Ook wij hebben geldingsdrang, stellen onszelf graag centraal; sommigen doen dat op weblogs, anderen op hyve pagina's en er zijn er die zelfs hun eigen tijdschrift hebben. Maar laten we daarmee zien wie we écht zijn?

Je weet niet waar je je bevindt op de weg naar het jezelf worden. Vaak denk je pas achteraf: ik was toen mezelf niet, ik deed dingen die ik eigenlijk niet had willen doen, zag nog niet in hoe de verhoudingen lagen.

Maar er zijn leermeesters:

iemand laat je weten dat je niet alleen bent;

iemand wordt verliefd op je;

iemand geeft je terug wat je zelf een ander ooit aandeed;

iemand strijdt met je;

iemand houdt je een spiegel voor.

En dan in een flits zie je het ineens: na de lange nacht het licht. Je laat je gezicht zien, omdat je weet waar de worsteling goed voor was.
Je wordt opnieuw geboren. Je krijgt een nieuwe naam.

Amsterdamse Studentekerklesia, zondag 2 december 2007

WAAR DE TIJD BLIJFT

Kees Kok

Gelezen: Matteüs 2:1-18

De bijbelse verhalen, alles wat volgt op het telkens herhaalde 'en het geschiedde in die dagen', vertellen geen 'gewone' geschiedenis van feiten, data en jaartallen. Er worden heel verschillende, ver uiteen liggende tijden met elkaar in verbinding gebracht. Er wordt in zekere zin een loopje genomen met de tijd. Zo ook in de verhalen rond Jezus' geboorte.

Lukas voert herders op, die 's nachts de wacht houden bij hun kudde (Lukas 2:8). Herders zijn in de hele bijbel het symbool van de leiders van het volk: koningen en priesters. Meestal zijn dat geen goede, maar foute herders. De foute herders van Israël tegen wie de profeet Ezechiël tekeerging (Ezechiël 34), zijn er ook in de dagen van Lukas. Daarom laat hij in de donkere dagen van de Romeinse overheersing, onder keizer Augustus, goede herders de wacht houden bij hun kudde, het volk. Subversieve herders, een bedreiging voor de heersende orde, voor de foute herders in Jeruzalem. En die engelen, eerst een, dan een hele schare, zijn ook niet zo lieflijk als ze er bij ons meestal uitzien. Zij verkondigen aan die herders de komst van een bevrijder, een vrijheidsstrijder, een messias, een tegenkoning. Dat is een inbreuk op de tijd, op hoe het 'altijd' is, de gewone gang van zaken. De tijd blijft even nergens.

Matteüs noemt de grootste foute herder van Israël meteen met name: 'in de dagen van koning Herodes' (Matteüs 2:1). Herodes was de zetbaas van Rome, van Augustus, in Jeruzalem. In Matteüs' versie van het verhaal geen goede herders, maar 'wijzen uit het oosten', 'magiërs' staat er letterlijk. Geen koningen dus, eerder een soort volksleraren. Matteüs noemt ook geen aantal; de traditie heeft er drie van gemaakt; drie koningen. Misschien zou je vandaag eerder aan Nobelprijswinnaars voor de vrede moeten denken: mensen als Mandela, Shirin Ebadi en Al Gore. Zij komen het pasgeboren kind in Betlehem identificeren als de komende vredevorst. Deze vredezoekers vormen als het ware de voorhoede van die 'stoet van koningen en priesters', van goede herders, die volgens de profeet Micha in 't laatste van de dagen, op het einde der tijden zullen optrekken naar Zion, naar Jeruzalem, om daar de uiteindelijke wereldvrede te vieren: zwaarden omgesmeed tot ploegen (Micha 4:3).

Zo schrijven de evangelisten hun verhaal bij elkaar: met openlijke of verdeckte citaten uit hun oude boeken, uit Mozes en de Profeten, roepen zij een nieuwe werkelijkheid te voorschijn; zij spelen een spel met de tijden. Verleden en toekomst treffen elkaar op een voor de machthebbers onbekende, want onbetekenende plaats, Betlehem, in een

uitzichtloos, leeg, stilstaand heden. En die botsing veroorzaakt een lichtflits, een kortsluiting in de bestaande orde. Er geschiedt iets. Er komt een beweging op gang. Een messiaanse beweging. En die is dankzij én ondanks de kerken en het christendom nog steeds niet helemaal uitbewogen. In kerstverhalen, kerstliederen en kerststalietjes komen herders en wijzen samen Jezus prijzen en zingen wij *venite adoremus*: kom op, laten wij ook... Wij laten ons in het verhaal opnemen: 'Ook wij uitverkoren, komen u begroeten'. Ook in het nog niet zo oude kerstlied 'Wij waren kinderen' wordt met de tijd een loopje genomen, alsof wij er tweeduizend en nog wat jaren geleden bij waren: 'Wij waren kinderen, toen het gebeurde/geschiedde'. Niet de herders, maar onze vaders riepen, zij het met vreemde stemmen: 'Laat ons gaan zien het woord dat daar geschied is'. 'Wij moesten mee, de diepe nacht de, kou in.' En dan wordt het aloude kerstverhaal met een paar woorden en halve zinnen aangeduid. Geen vleugelslag, geen engelen, wel een huilend kind en iemand die 'hij is het' roept. Hij? zo wordt meteen gevraagd - hoezo, hoe dan? Toegegeven: het is en blijft een sterk verhaal: groot licht, stemmen van woorden: vrede, een ster, een stoet: 'koning van de vrede'. Prachtig. Maar dan volgt een heftig couplet over een deel van het verhaal dat tijdens het christelijke kerstfeest meestal is weggemoffeld naar een doordeweekse dag: de kindermoord. En niet alleen die van toen, maar: 'tot op vandaag het bloed ten hemel schreiend'. Ook dat hoort bij het verhaal van de geboorte van de messias: de klacht van Rachel (Matteüs 2:18), de aanklacht tegen het voortdurende geweld tegen kinderen. Los daarvan is het verhaal niet te krijgen, dan wordt het een vrome leugen. Je zult maar moeder of vader zijn van zo'n 'onnozel' kind: in Rama, in Gaza, in Bagdad en in Arnemuiden. Want of het nu slachtoffers zijn van brute machtwellust, van de oneerlijke verdeling van onze aardse goederen, van rampen, ziekten of van zoiets banaals als oververhitte elektriciteitsnoeren: ze horen allemaal bij het grote verhaal van de mensheid, vanaf dag een, vanaf Kaïn en Abel. De wenende Rachel is van alle tijden. En de tijd heelt misschien wel de uiterlijke wonden, maar niet de pijn die eronder zit.

Het lied 'Wij waren kinderen' eindigt met de zin 'zij hadden zo gehoopt'. Wie? Al die mensen: herders en wijzen, leerlingen en volgelingen van Jezus Messias. 'Wij hadden zo gehoopt dat hij Israël vrijkopen zou,' zeggen de Emmausgangers als hun Messias Jezus roemloos aan het kruis gestorven is (Lukas 24:21). 'Wij hadden zo gehoopt dat zij het was...,' roepen de aanhangers van Benazir Bhutto, nu hun laatste hoop kapotgeschoten is. En al die zieke, doodzieke mensen die vechten tegen de dood, de ene kuur na de andere en geen therapie die helpt. Zij hadden zo gehoopt. Allen zijn zij gestorven en zullen zij sterven, zoals mensen sterven. En wat dan? De hemel? Wat weten wij daarvan? Soms denk ik dat de hemel met zijn eeuwigheid één grote blauwe harde schijf is waarop al onze ware, goede en mooie woorden en daden worden vastgelegd - onuitwisbaar. En waarop alle kwaad en lijden, alle tranen zijn uitgewist, *deleted*. Al die gelukkige, 'eeuwige' ogenblikken, waarin de tijd geen rol lijkt te spelen; die 'eeuwig' duren en onvergetelijk zijn. Op zulke momenten horen mensen 'stemmen van woorden' die 'vrede' zingen, vrede op aarde, zoals in de hemel. En we horen de woorden van Micha: 'De wereldzeeën zijn tot rust gekomen', geen oorlogen en zelfmoordaanslagen meer. Zwaarden zijn omgesmeed tot ploegen. Want in het laatste van de dagen, op het einde der tijden, wordt die harde schijf, dat grote hemelse geheugen met al onze ware, goede en schone ogenblikken in een nieuwe aarde ingebracht en door

God zelf opgestart volgens zijn eigen programma. En alle gestorven, verloren en vergeten mensen worden uit hun groeven geroepen om opnieuw geboren te worden. Zoals de Prediker schreef: 'God zoekt weer op wat is voorbij gegaan' (Prediker 3:15).

Tijd is een vat vol tegenstrijdigheden en vol mogelijkheden. Je kunt de tijd nemen en je kunt de tijd doden of verpillen. En er wordt in deze wereld heel veel tijd verspild en gedood. In de bijbelse verhalen speelt de tijd van de klok geen rol. Het gaat daarin om geleefde, beleefde tijd. In de bijbel gaat het altijd over beslissende tijden en uren; over het meest geëigende moment: 'De tijd is vol, het koninkrijk van God dichtbij, keer je leven om' (Marcus 1:15) Het is de hoogste tijd. Het is altijd de hoogste tijd. Het komt er elk moment van je leven op aan wat jij zegt, wat jij doet. Het gaat erom of jij ergens in die chaos, in die duisternis van deze wereld, dicht om je heen of verder weg, licht geeft.

Alle bijbelverhalen, ook die rond Jezus' geboorte, willen licht brengen in de duisternis van deze wereld. Ze willen het licht dat altijd weer door het duister heen breekt laten zien: kijk dan, en zie, en het geschiedde plotseling, uit de hemel, als een bliksemflits.

Zo getuigen zij allemaal van de redelijkheid van de hoop. Zij zeggen, zoals de engelen tegen de herders: wees niet bevreesd, wanhoop niet. Het licht breekt in mensen door, telkens opnieuw, ook in jou. Dan beleef je, ziek of gezond, jong of oud, heel even het goede, ware en schone, 'hemelse' ogenblikken, en die deel je met een ander, met vele anderen. En het is de kunst - levenskunst - om die levensmomenten aan de tijd te ontfutselen en vast te houden. Met de klok heeft dat allemaal niets te maken, noch met oude en nieuwe jaren. Maar die momenten, dat leven zal verhonderdvoudigd worden en gaat nooit verloren, in geen eeuwigheid. O nee! O ja? Zo moge het zijn.

Amsterdamse Studentekerklesia, zondag 30 december 2007

LIEDDAG DOMINICUS Amsterdam **8 MAART 2008**

De afgelopen lieddag in de Dominicuskerk te Amsterdam (24 november 2007) werd bezocht door circa vijfhonderd deelnemers en was een groot succes. Op 8 maart 2008 hopen wij weer op een 'volle bak'. Die dag wordt een aantal nieuwe liturgische composities van Tom Löwenthal ingestudeerd, die hij onlangs maakte met het oog op de nieuwe CD waarvan de opnamen in februari 2008 worden voltooid. Wellicht zal deze CD op 8 maart reeds verkrijgbaar zijn.

Daarnaast een aantal nieuwe composities van Antoine Oomen (oa.Kerstlied 2007) en aandacht voor paasrepertoire.

Toegangsprijs verhoogd, inclusief koffie en thee

Na enkele jaren aan € 15,- te hebben vast gehouden, moeten wij, om aan de directe en indirecte kosten te kunnen voldoen, de toegangsprijs verhogen tot € 20,-. Daarbij is dan wel, behalve de koorpartijen, voortaan de *koffie en thee inbegrepen*. Opgave via e-mail of telefonisch (zie colofon pag. 1).

KERSTLIED 2007

Tekst: Huub Oosterhuis

Muziek: Antoine Oomen

ABONNEMENTSPRIJS MAANDBRIEF 2008

In verband met de gestegen kosten zijn wij genoodzaakt de abonnementsprijs van de Maandbrief na vier jaar te verhogen van € 22,50 naar € 25,-. Voor Europa wordt dat € 32,50, buiten Europa € 40,-. Wij hopen op uw begrip.